

L'EXPLOSIÓ DE CAPITÀ ARENAS

La trama del gas natural a la Barcelona preolímpica

La nit del 6 de març de 1972 s'esfondra un edifici de deu pisos al carrer Capità Arenas de Barcelona. Moren divuit persones. S'intenta desviar l'atenció de l'opinió pública dient que el sinistre està relacionat amb un grup d'extrema dreta. La intenció: amagar una explosió de gas natural, de recent i encara deficient implantació a la ciutat. Aquest cas va posar de manifest la manca de llibertat de premsa i la intervenció del sector energètic sobre els mitjans de comunicació. Malauradament, els següents anys hi va haver altres explosions; la companyia Gas Natural no va poder negar que el seu nou producte, el gas natural, n'era el responsable.

Santiago Vilanova

'apostroph

Apostroph Assaig

Santiago Vilanova

L'explosió de Capità Arenas

«Bookwire»

Vilanova S.

L'explosió de Capità Arenas / S. Vilanova — «Bookwire»,
— (Apostroph Assaig)

La nit del 6 de març de 1972 s'esfondra un edifici de deu pisos al carrer Capità Arenas de Barcelona. En el sinistre hi perden la vida divuit persones. S'intenta desviar l'atenció de l'opinió pública dient que l'explosió està relacionada amb un grup d'extrema dreta. La intenció: amagar una explosió de gas natural, de recent i encara deficient implantació, que està substituint el gas ciutat, un producte molt menys eficient i més contaminant. Aquest cas va posar de manifest la manca de llibertat de premsa i la intervenció del sector energètic sobre els mitjans de comunicació. Malauradament, els següents anys hi va haver altres explosions; la companyia Gas Natural no va poder negar que el seu nou producte, el gas natural, n'era el responsable. Santiago Vilanova, que llavors era periodista i va seguir tot el cas, va acabar processat per criticar l'indult reial a tots els encausats per aquelles explosions i pel sobreseïment dels sumaris oberts. Cap judici oral mai va poder explicar els orígens de les explosions, frustrant els drets dels familiars de les víctimes. L'explosió de Capità Arenas, el primer títol que publiquem sota la col·lecció Apostroph Assaig, és un document insòlit de com el control dels mitjans de comunicació per part dels oligopolis energètics i les connivències polítiques amb la Justícia poden silenciar la llibertat d'expressió i manipular-la, una qüestió que està, avui, gairebé mig segle després, de trista i permanent actualitat com posen de manifest casos com el Castor, a les Terres de l'Ebre.

© Vilanova S.

© Bookwire

Santiago Vilanova
L'explosió de Capità Arenas
La trama del gas natural a la Barcelona preolímpica
A la meva estimada Pilar Sentís Zuazola-Cigorruga
amb qui hem compartit ideals i projectes ecologistes

'apostroph assaig

© de l'obra: Santiago Vilanova i Tané
© de l'edició: Apostroph, edicions i propostes culturals, SLU
© de la il·lustració de coberta: Apostroph
© de la fotografia de contracoberta: Santiago Vilanova i Tané
© de les fotografies de l'interior: els seus autors
Edició: Apostroph
Disseny de coberta: Apostroph
Disseny de tripa: Mariana Eguaras
Maquetació: Apostroph
Primera edició: octubre 2019
Primera edició digital: març 2020
Apostroph, edicions i propostes culturals, SLU
Mas Postius 5, 08505 Muntanyola (Barcelona)
www.apostroph.cat
apostroph@apostroph.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Us podeu adreçar a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.

Gràcies per llegir aquest llibre. En Santiago Vilanova i tots els que hem fet possible que aquest llibre d'Apostroph hagi arribat a les vostres mans esperem que us agradi.

E-mail: apostroph@apostroph.cat
Twitter: @postroph
Facebook: facebook.com/postroph/

Quan el consum d'energia sobrepasa un determinat límit crític, l'energia escapa del control polític

Ivan Illich, "Energia i equitat"

Quanta gent podrà seguir vivint a la Terra, per quan de temps i de quina manera? Dependrà de l'enginy i la saviesa amb la que l'home utilitzi l'energia

Amory Lovins
Pròleg

La informació sobre l'esfondrament d'un edifici de deu plantes al carrer del Capità Arenas 1 57-59 cantonada amb Santa Amèlia 10-12 de Barcelona, al districte de Sarrià-Sant Gervasi de Barcelona, durant la nit del 6 de març de 1972, en què van morir divuit persones, va condicionar durant molt temps l'exercici de la meua professió de periodista. Les intrigues per desviar l'atenció de l'opinió pública, divulgant que la causa havia estat un dipòsit d'explosius d'una organització d'extrema dreta, i així evitar els efectes comercials negatius derivats d'una deficient conversió del gas ciutat (també anomenat gas manufacturat) a gas natural, van posar de manifest la manca de llibertat de premsa i la intervenció del sector energètic sobre els mitjans de comunicació. Fins que no es va

aconseguir provar que la deflagració va ser deguda al gas i no una detonació provocada per un “terrorisme blanc” van passar mesos. Els familiars de les víctimes van exercir l'acció popular contra la companyia Catalana de Gas y Electricidad i es van presentar com a part en un dels sumaris més controvertits que es van instruir a la dècada dels setanta. Però la democràcia, nascuda sense ruptura amb el franquisme, va privar l'opinió pública d'un judici oral que hagués dictaminat les causes de les deflagracions i les responsabilitats penals. Les connivències entre el poder polític i judicial, que han esdevingut tant flagrants durant el procés de reivindicació del dret a l'autodeterminació de Catalunya, ja es varen fer evidents en la instrucció dels sumaris de les explosions de gas dels anys 70.

L'explosió de Capità Arenas, a la qual en van seguir d'altres, també amb víctimes, va commoure Barcelona en una època marcada per profundes tensions entre els sectors liberals —que volien controlar la nova font energètica—, i els franquistes que posseïen el monopoli dels hidrocarburs del petroli (fuel, gasoil, propà, butà) a través de Campsa i de la seva filial Butano. Aquella lluita econòmica i política seria utilitzada com una cortina de fum per amagar la realitat dels fets. S'havien signat acords per a la importació de gas natural liquat (GNL) d'Algèria i Líbia i aquells tràgics successos afectaven la imatge del producte que s'emmagatzemava a la planta de regasificació situada al moll d'inflamables del port de Barcelona.

La premsa estava emmordassada i vigilada pels addictes al Règim. Però a Catalunya aquesta situació era també aprofitada pels sectors de la burgesia industrial i financera. Les empreses energètiques i elèctriques, Catalana de Gas y Electricidad —i la seva filial Gas Natural—, FECSA (Fuerzas Eléctricas de Cataluña), ENHER (Empresa Nacional Hidroeléctrica del Ribagorzana), Hidruña (Hidroeléctrica de Cataluña) i Fuerzas Hidroeléctricas del Segre tendien els seus tentacles sobre els consells d'administració dels diaris barcelonins. De la mateixa manera que intentaven frenar les informacions crítiques sobre el funcionament i els permisos de construcció de les centrals nuclears d'Ascó i de Vandellòs van fer tot i més per aturar el descrèdit que aquelles tragèdies ocasionaven al canvi entre el gas ciutat —un derivat del petroli i que fins llavors es consumia a Barcelona— i el gas natural.

La gestió de la catàstrofe de Capità Arenas, especialment per la premsa, la Justícia i l'empresa afectada, es va convertir en un laboratori de com s'administrarien les qüestions energètiques en la democràcia del segle XXI: la transparència i el dret a la informació brillarien per la seva absència. El filòsof i pensador Ivan Illich —a qui vaig conèixer el setembre de 1980 en un col·loqui celebrat a la Universitat de Kassel— en el seu assaig Energia i equitat qualificava de “monopoli radical” la manera com els oligopolis energètics del gas, del petroli i de l'energia nuclear exerceixen el seu servei i imposen la seva llei als consumidors. La desinformació sol ser una de les claus d'aquest domini. El que ara es coneix com a greenwashing, el blanqueig ambiental de la imatge empresarial, era pràctica habitual de la publicitat de Gas Natural durant els anys 90 i la primera dècada del segle XXI.

Una de les personalitats clau d'aquelles tràgiques explosions va ser Pere Duran Farell, l'empresari que va introduir l'energia atòmica i el gas natural a Catalunya; impulsor dels grans embassaments al Pirineu; pioner en les relacions empresarials amb Japó, Amèrica Llatina i el Magrib i un sagaç negociador amb l'oposició antifranquista. Va aconseguir suports del sindicat clandestí Comissions Obreres pactant amb els seus dirigents durant la crisi de la Maquinista, Terrestre i Marítima el 1963; amb els comunistes del PSUC; amb els socialistes que col·laboraven en els gabinets d'estudis del Banc Urquijo, com Narcís Serra, i amb els sectors nacionalistes propers a Jordi Pujol.

En la societat civil catalana es va produir un consens polític basat en no admetre que la catàstrofe de Capità Arenas havia estat causada pel gas natural. La consigna consistia a fer creure a les instàncies polítiques i socials que tot era una conspiració contra el propi Duran Farell, negociador —amb èxit— dels contractes amb Algèria i Líbia; que es tractava d'un complot orquestrat pel centralisme i els “ultres” del Règim com Luís Valero Bermejo, president de Butano, de Refinerías de Petróleos Escombreras (Repesa) i secretari de la Confederación Nacional de Hermandad y Asociaciones de Excombatientes. Bermejo seria elegit president d'ENAGAS (Empresa Nacional del Gas) i Butano el

1974. La primera societat estava controlada al 100% per l'INI i la segona compartida amb l'INI i CAMPSA (Compañía Arrendataria del Monopolio del Petróleo).

Durant la primavera de 1972 em vaig trobar sol davant del perill i defensant el resultat de les meves investigacions que indicaven que l'explosió de Capità Arenas / Santa Amèlia havia estat deguda a un nou i poderós producte subministrat a la xarxa: el gas natural. Els sectors democràtics de la professió, sabedors de la influència que Catalana de Gas tenia sobre els mitjans, van evitar indagar sobre el tema. Ni articles de fons, ni editorials, ni reportatges explicaven els detalls de la conversió del gas ciutat al gas natural. Probablement la veritat, demostrada a través de les anàlisis pericials obligades pel sumari que instruïa el jutge Cesáreo Rodríguez-Aguilera Conde, no hagués transcendit a l'opinió pública de no haver coincidit amb els interessos de la cort franquista que controlava el sector energètic. En aquells anys resultava políticament incorrecte enfrontar-se a Catalana de Gas y Electricidad i a l'emergent Gas Natural, responsable de la importació del GNL, estructures empresarials que lideraven la modernització del país. El que no es podien imaginar els directius que van intentar amagar la veritat sobre Capità Arenas és que al cap d'uns mesos s'esdevindrien les explosions dels carrers Ladrilleros (avui Rajolers), Camp, Consorts Sans Bernet i la del Club de Tennis Andrés Gimeno. Si la companyia de gas hagués reaccionat ràpidament admetent la seva responsabilitat en la primera tragèdia potser s'haurien evitat les víctimes posteriors.

El Col·legi d'Enginyers de Catalunya va publicar un informe, més polític que científic, afirmant que la causa havia estat el "terrorisme blanc" i que "algun problema de manipulació o emmagatzematge podia estar a la base de l'explosió". Aquell informe va accentuar els dubtes dels consumidors mentre ningú s'atrevia a qüestionar la seguretat de la conversió ni el seu procés tecnològic.

L'experiència informativa que vaig viure i les repressions que vaig patir em durien, anys després, a defensar la causa ecologista i un model energètic basat en les energies renovables i descentralitzades. Un projecte de societat que en aquells dies divulgaven els meus mestres: Ivan Illich, Murray Bookchin, Ernst Friedrich Schumacher i Michel Bosquet. Un model que fos una alternativa a les energies fòssils (carbó, petroli, gas i urani) responsables dels greus efectes contaminants com demostraria dècades més tard el Grup Intergovernamental d'Experts en Canvi Climàtic (IPCC/GIEC) de l'ONU.

Quinze anys després dels articles que vaig escriure sobre les explosions de gas, vaig conèixer en Pere Duran Farell. Alguns companys de professió i ecologistes es van sorprendre. Aquella amistat, però, em va oferir un regal impagable. Va ser el dia que l'empresari em va confessar: "m'ho vas fer passar malament. Però vas ser honest". Al que jo li vaig contestar: "vaig complir amb la meua ètica i amb el meu deure de periodista. Jo ho vaig passar molt pitjor. Em vaig quedar sense feina". Duran Farell no va replicar i va tancar el tema de la conversa per referir-se a l'ecologia com a nou paradigma per al segle XXI. Sabia que aquella deferència em complaïa i acabaria unint-nos en complicitat durant un fugaç període de temps. Potser massa fugaç per poder construir algun projecte comú per Catalunya i comprovar que la seva conversió a l'ecologisme no era oportunista.

El que s'explica en aquest llibre és la història de com es van gestar les informacions sobre la instrucció del sumari de Capità Arenas: el processament dels enginyers de Catalana de Gas y Electricidad i del delegat provincial d'Indústria; el sobreseïment del sumari, amb el corresponent indult als processats, i el meu propi processament per criticar aquella decisió judicial. Les explosions no van tenir, doncs, ni judici oral ni sentència; una cosa insòlita per la gravetat dels fets. Els familiars de les víctimes i l'opinió pública es quedarien sense conèixer el dictamen definitiu de la Justícia.

Alguns episodis que descriu em recorden escenes de *Le mani sulla città* (Les mans sobre la ciutat), aquella extraordinària pel·lícula de Francesco Rossi, amb Rod Steiger en el paper del mafiós constructor Edoardo Nottola. El film tracta de l'enfonsament d'un edifici en què moren dos obrers i un nen pateix l'amputació de dues cames. La tragèdia provoca una gran consternació a l'opinió pública italiana i l'empresa responsable comença una estratègia de corrupció política per frenar l'impacte negatiu sobre les seves inversions.

La meua crítica a l'indult atorgat als processats per les explosions de gas, publicat a Diario de Barcelona (el periòdic més antic d'Europa, fundat el 1792, avui ja desaparegut) va suposar la meua immolació i també la caiguda en desgràcia del director Tristán La Rosa, que no va acceptar pressions per reconduir els fets a favor de la companyia de gas.

Els meus reportatges i articles que es començaren a publicar el 8 de març de 1972 al Brusi2 van tenir continuïtat fins a finals d'aquell any, més aviat per la meua obstinació. El meu director, José Tarín Iglesias, preferia que em dedicés d'altres temes menys conflictius que no comprometessin la propietat del diari i dels seus accionistes. No obstant això, vaig poder continuar les investigacions a El Correo Catalán del 1973 fins el 1976. Vaig tornar posteriorment al Diario de Barcelona i vaig seguir escrivint sobre el tema durant 1977 fins que vaig ser processat. En aquell moment el consell d'administració de Barcelonesa de Publicaciones estava controlat per la companyia elèctrica FECSA representada per l'advocat Juan Vives Rodríguez de la Hinojosa. Un anys abans el president era Josep Maria Santacreu, que també ho era del Banco de Huesca i la vicepresidència l'ocupava Joan Echevarría Puig, president de Motor Ibérica, home de l'esmentada FECSA, companyia de la qual acabaria sent president.

Quan l'11 de gener de 1983, i després d'uns anys de diverses crisis periodístiques i empresarials que van afectar el Diario de Barcelona, vaig ser nomenat director del periòdic per una assemblea de periodistes i de treballadors, vaig escriure diverses editorials referint-me al cas. Els poders fàctics, però, van fer el possible perquè aquella singular experiència autogestionària fracassés. Sense ajuts públics i havent de pagar a Papelera Española —relacionada amb el sector energètic— les factures al comptat, el diari es va anar asfixiant lentament.

Amb la publicació d'aquest llibre, quaranta-set anys després d'aquella tragèdia urbana, compleixo amb una assignatura pendent amb mi mateix i amb la professió. Alguns companys m'ho han vingut demanant. Si m'hi he decidit, finalment, ha estat amb l'objectiu de donar testimoni d'una època en la que funcionaven les linotípies, els tallers d'arts gràfiques feien olor de plom i escrivíem els articles en màquines Underwood. Una època en què se solien convocar assemblees de redacció per defensar la llibertat d'expressió que reivindicàvem en manifestacions pels carrers de Barcelona. Una època en què somiàvem societats de redactors com la que funcionava a Le Monde, i començàvem a preveure l'impacte de les noves tecnologies en el sector i el cost social que comportarien.

El més paradoxal és que els gairebé quaranta anys de democràcia, de modernització tecnològica de la premsa i de l'eclosió d'Internet, no han fet progressar la llibertat d'informació i el periodisme d'investigació. I el més greu, la xarxa està provocant una sobre-informació alienant de la qual resulta difícil sortir-ne. Hi ha una major concentració en els mitjans de comunicació i una degradació de la professió i del sindicalisme en el sector. Dubto que el seguiment constant que vaig fer del sumari de Capità Arenas pogués fer-se avui en qualsevol mitjà de comunicació, si aquesta informació afectés una gran empresa energètica com Agbar, Endesa, Iberdrola o la mateixa Gas Natural (ahir Gas Natural-Fenosa, avui Naturgy).

Un altre exemple de la manipulació informativa és la manera que el lobby atòmic intenta reactivar les centrals nuclears i allargar el seu període de vida fins a seixanta anys, intoxicant els mitjans de comunicació i presentant l'energia de la fissió com una energia descarbonitzada i barata

Al Gore, exvicepresident dels Estats Units i Premi Nobel de la Pau, va escriure a La nostra elecció:

El declivi dels diaris ha precipitat l'acomiadament dels periodistes experimentats, amb el temps i els recursos per investigar grans estafes com el de les empreses i institucions energètiques contaminants responsables del canvi climàtic.

Això és el que vam patir alguns periodistes catalans impulsors de la informació ambiental durant els anys 70 i 80.

Un recurs energètic de trànsit

Les seccions d'economia dels grans mitjans de comunicació segueixen augurant, com en els anys 70, que el gas natural és un recurs de futur. Segons l'Agència Internacional de l'Energia (AIE) la demanda global de gas natural ha crescut a un ritme mitjà anual del 2,4% durant el període 2012-2018, lleugerament per sota de la taxa prevista pel carbó (2,6%) i molt per sobre de la del petroli (0,7%). L'AIE preveu un augment del 50% en el consum el 2035. La part de gas de tot tipus (inclòs el gas d'esquist obtingut mitjançant el sistema fracking) en el mix energètic mundial passaria d'un 21% a més d'un 25% en els propers anys.

El gas natural seguirà sent, però, un problema ambiental tot i que es millorin les tecnologies per a la seva seguretat. Sent un recurs fòssil limitat, com el carbó, el petroli i l'urani, continuarà encarint-se i provocant un impacte sobre el clima. Els països dependents de la seva importació tindran un risc geopolític afegit, llevat que vagin substituint el recursos fòssils per fonts renovables; cal incentivar la transició deixant de subvencionar el petroli, el gas i l'urani. El 2018 els lobbies energètics basats en les energies fòssils seguien rebent subvencions de més de 425.000 milions de dòlars anuals mentre que les energies del sol en rebien quatre vegades menys, segons l'Overseas Development Institute i l'Oil Change International. Durant el 2019 aquesta tendència no ha canviat.

Lamentablement els accidents mortals relacionats amb el gas continuaran produint-se —se'ns dirà que és el “preu del progrés”—, tot i que és d'esperar que les empreses subministradores donin una informació transparent relacionada amb la seguretat; una actuació molt diferent de la que va tenir la companyia Catalana de Gas y Electricidad durant les tràgiques explosions de gas ocorregudes a Barcelona durant la dècada dels 70.

Seguiran les mobilitzacions de consumidors en protesta per la deficient gestió del subministrament, la “pobresa energètica” que afecta milers de famílies i els grans macroprojectes gasistes. Manifestacions als barris afectats, a les terres on es projecten gasoductes o contra les prospeccions petrolíferes i gasistes, com les plataformes de la multinacional russa Gazprom a l'Àrtic o les prospeccions de Repsol a Canàries. Hi ha dues línies globals d'inversió financera en el sector que han motivat el rebuig de les poblacions afectades: les explotacions de gas d'esquist a 4.000 metres de profunditat mitjançant la contaminant fracturació hidràulica, i la construcció de grans dipòsits submarins (a 1.700 metres de profunditat) i subterranis per emmagatzemar gas natural com a reserva estratègica per a moments d'escassetat energètica.

ONG de tot el planeta s'han organitzat per exigir la prohibició del fracking mentre que l'AIE pronostica que aquest tipus de gas no convencional representarà, l'any 2035, prop de la meitat de l'augment de la producció mundial. A Espanya diferents comunitats autònomes, entre elles Catalunya, s'han negat a autoritzar la tècnica de la fractura hidràulica malgrat que, posteriorment, el Tribunal Constitucional ha tombat aquestes lleis parlamentàries.

L'impacte ambiental dels nous projectes gasistes no ha trigat a aparèixer. Els dipòsits submarins van ocasionar les primeres alarmes en provocar moviments sísmics de magnitud 4,3 graus de l'escala Richter a les costes de Castelló i Tarragona arran del projecte Castor. Aquesta plataforma impulsada per la constructora ACS i en la qual ENAGAS havia previst adquirir la meitat del paquet d'accions estava projectada per comptar amb tretze dipòsits amb una capacitat de 1.900 milions de metres cúbics. La injecció de gas en una de les antigues bosses de petroli va afectar la falla sísmica d'Amposta i això va produir centenars de petits terratrèmols. Aquests enormes dipòsits previstos per emmagatzemar una quantitat de gas natural equivalent a un terç del que consumeix tot Espanya en 50 dies, han estat impulsats per ENAGAS a Serrablo (Osca), Gavina (Biscaia) i Yela (Guadalajara), mentre que Gas Natural Fenosa (ara Naturgy) gestiona el projecte de Marismas (Huelva) i el de Berlín, aquest en unes cavitats salines del subsòl a la zona minera de Balsareny (vuit dipòsits amb una capacitat de 500.000 metres cúbics i a 900 metres de profunditat).

Els sísmes provocats pel projecte Castor van ocasionar l'alarma general en les poblacions costaneres valencianes i catalanes i en les àrees nuclears d'Ascó i Vandellòs, pròximes a la falla de l'Ebre. El Govern Rajoy va paraitzar les injeccions de gas el setembre de 2013 en registrar-se

moviments sísmics de magnitud superior a 4 en l'escala de Richter. El 3 d'octubre de 2014 el Consell de Ministres va aprovar, per sorpresa, atorgar una subvenció de 1.350,7 milions d'euros al consorci Escal UGS (participat en un 66,7% per la constructora ACS) per la “hibernació” del projecte. A aquesta quantitat caldrà afegir 3.500 milions més que costarà mantenir la plataforma, el possible desmantellament i els interessos financers, quantitats enormes que acabaran integrant-se en la factura que pagaran les llars que comptin amb subministrament de gas durant les pròximes dècades. Un autèntic atropellament als contribuents.

El gener de 2015 el Jutjat de Primera Instància i Instrucció número 4 de Vinaròs va obrir diligències prèvies contra disset persones, alts càrrecs i tècnics dels ministeris d'Indústria i Medi Ambient, i vuit directius de la promotora Escal. Se'ls va acusar de prevaricar en haver avalat l'obra i de delictes contra el medi ambient per no fer cas dels informes de l'Observatori de l'Ebre que advertien sobre els riscos sísmics de les injeccions de gas a la plataforma marina.

El 7 de novembre de 2018 el Tribunal Suprem va fallar tornar 18 milions d'euros als consumidors cobrats en els rebuts en concepte de peatges i cànon relacionats amb el manteniment del fallit magatzem gasista. Una nova clatellada judicial al projecte Castor. El gener de 2019 la ministra espanyola de Transició Ecològica, Teresa Ribera, es va comprometre a abandonar definitivament el projecte i segellar els pous. D'aquesta manera esmenava la plana al govern de José Luis Rodríguez Zapatero que va atorgar la concessió.

Ens trobem, doncs, davant d'un repte energètic de gran magnitud i transcendència que exigeix un debat democràtic transparent i contrastat. Seguir fomentant els recursos fòssils, com el gas natural, comporta assumir riscos ambientals i geopolítics cada vegada més greus.

L'EXPLOSIÓ DE CAPITÀ ARENAS explica a fons aquests dèficits democràtics amb l'esperança que les noves generacions es mobilitzin per conquerir un model energètic ecològic i segur. És a dir, una inevitable transició cap a les energies renovables i a la que ja s'han apuntat les gasistes i elèctriques³.

Aquest llibre està dedicat a tots els periodistes, especialment als que han lluitat, lluiten i lluitaran per una informació lliure de la pressió espúria dels poders fàctics, i a totes les víctimes del gas natural.

¹ Félix Luis Arenas Gaspar va ser un capità d'Artilleria nascut a Puerto Rico el 13 de desembre de 1892. Va viure la seva infància a Molina d'Aragó d'on procedia el seu pare, capità d'artilleria, ingressant als catorze anys a l'Acadèmia d'Enginyers de Guadalajara. El 1919 va ser destinat a la Comandància d'Enginyers de Melilla i al comandament de la Segona Companyia de Sapadors. Va ser considerat heroi en la guerra colonial del Marroc contra la revolta dels rebels rifenys. Va morir en el transcurs de la sagnant batalla a Monte Arruit el 29 de juliol de 1921. En 1924 se li va concedir a títol pòstum la Creu llorejada de San Fernando. A més de la ciutat de Barcelona també Melilla, Molina d'Aragó i Guadalajara li van atorgar un carrer.

² Després de la Guerra del Francès, el 6 de juny de 1814, la propietat del Diario de Barcelona (fundat el 1792 pel tipògraf d'origen napolità Pedro Pablo Husson de Lapezarán) es va concedir a l'impressor Antoni Brusi i Mirabent (Barcelona 1782-1821) i en anys posteriors administrat pels seus familiars, motiu pel qual se'l va denominar popularment com Brusi. Antoni Brusi Ferrer va ser director del diari de 1838 a 1865.

³ Així ho va reconèixer, per exemple, el mateix president d'Iberdrola, Ignacio S. Galán, en un article publicat al diari El País l'1 d'agost de 2019 amb el títol “Liderar la transición energética”.

1. Mort de matinada

La nit del diumenge 5 de març de 1972 vaig anar a veure Le genou de Claire (El genoll de Clara) d'Eric Rohmer —un dels grans realitzadors de la Nouvelle vague— al cinema Arcàdia del carrer Tuset, una de les sales més concorregudes per la gauche divine. Vaig sortir de la projecció refrescat pels paisatges de l'Alta Savoia filmats per Nestor Almendros, pel meravellós llac d'Annecy i pels amors estivals de Jérôme, el protagonista. Vaig agafar un taxi cap al Putxet, on havia llogat un apartament prop del parc. Durant el trajecte seguia meditant sobre les escenes de l'encantador

conte moral que acabava de veure. Era mitjanit. El taxista escoltava un programa musical. De sobte l'emissora va interrompre la programació per emetre una notícia d'última hora. Una explosió, de causes encara desconegudes, havia provocat l'esfondrament d'un edifici de deu plantes situat a la cruïlla dels carrers Santa Amèlia i Capità Arenas, al districte de Sarrià-Sant Gervasi. El locutor parlava de desenes de persones sepultades sota la runa i d'escenes d'horror. Es tractava de la major tragèdia urbana dels darrers anys. No m'ho vaig pensar dues vegades: li vaig demanar al taxista que donés la volta i em portés ràpidament al lloc del sinistre.

Pel camí no paraven de sonar les sirenes de les ambulàncies i dels cotxes de bombers. Vam travessar l'avinguda Diagonal i el vaig fer baixar a l'alçada del carrer Capità Arenas, abans d'arribar a la zona universitària. Coneixia bé aquella part de la ciutat pels meus anys d'estudiant a l'Escola Superior d'Arquitectura.

El carrer estava tallat. Davant de l'església Santuari de Santa Gemma em vaig creuar amb diversos grups d'estudiants de les residències pròximes que es dirigien corrent al lloc de l'explosió. La visió era dantesca. La zona afectada semblava haver estat bombardejada. La pols no deixava veure ni respirar. Em vaig tapar la boca amb el mocador i vaig penetrar en aquell infern. Els bombers s'havien enfilat al damunt de les muntanyes d'enderrocs i uns focus anaven il·luminant les seves maniobres. Estaven intentant rescatar les persones sepultades.

Havia passat com una mitja hora de l'explosió, ocorreguda a les dotze i vint minuts de la nit. L'enfonsament dels deu apartaments, que van caure com un castell de cartes, va sorprendre a molts dels seus ocupants al llit o veient la televisió.

En creuar la tanca de seguretat, en una acció imprudent per part meua, vaig trepitjar un paper que havia arribat fins a mi dut pel vent. El vaig agafar. Era el full d'una agenda en el que figuraven unes frases escrites amb retolador. Vaig aconseguir desxifrar el text gràcies a la llum d'un dels focus que estaven utilitzant els bombers. "La Maria Luisa ya no puede más. Se cae de sueño. Esta noche tendremos pesadillas". Vaig posar-me aquell paper premonitori a la butxaca. Uns instants després un policia em va demanar que m'identifiqués. Li vaig mostrar les meves credencials de redactor de Diari de Barcelona i em va convidar a quedar-me a la zona de seguretat.

—Vigili, poden produir-se més esfondraments en l'altra ala del bloc— em va advertir.

En aquell mateix moment vam sentir uns udols prolongats i esgarriuosos. Un pobre gos, atrapat, bordava atemorit dalt de tot de l'edifici.

Començaren a arribar les primeres autoritats amb cares de consternació. L'alcalde José María de Porcioles, visiblement afectat; el ministre de la Governació, Tomás Garicano Goñi; el governador civil, Tomás Pelayo Ros; el procurador en Corts, Juan Antonio Samaranch i alts càrrecs de la Creu Roja i el Cos de Bombers. Em va sorprendre la presència de tantes personalitats rellevants convocades en aquella hora. No podien haver arribat de Madrid tan ràpidament. Els franquistes mai se solien mobilitzar de forma tan eficient. A una certa distància d'ells, grups de veïns havien baixat al carrer amb el que duïen posat; uns anaven abrigats amb mantes, altres amb barnussos i bates.

Es comentava que l'explosió s'havia produït en el tercer pis del número 57-59 de Capità Arenas i que l'ona expansiva havia afectat finestres, portes i vidres de tots els quarts i cinquens pisos de l'illa.

—Li vaig dir a la meua germana que allò era la fi del món i ens vam posar a resar— comentava una afectada que plorava desconsoladament mentre era assistida per la Creu Roja.

Aquella nit no havia anat a veure *Le genou de Claire* per fer la crítica cinematogràfica pel diari i havia deixat a l'apartament el meu bloc de notes. Així que vaig demanar a un policia municipal que em facilités algunes fulles del seu. Ho va fer, tot dient-me:

—Caram, un periodista sense paper.

La primera declaració que vaig anotar va ser la de José Salvatella, un jove que es trobava en estat de xoc:

—La meua mare s'havia ficat al llit. Em vaig posar el pijama i vaig anar a tancar una finestra que estava mig oberta. En aquell instant vaig sentir un esclat terrible, ensordidor. Em van tremolar

les cames i tot el cos. Vaig perdre l'equilibri. Les parets s'esfondraven i els vidres de les finestres van esclatar en mil trossos. La meua mare es va aixecar espantada i es va abraçar a mi. Pensàvem que ens moriríem. Tot d'una ens vam veure suspesos en el buit. L'habitació ja no existia, tampoc la cuina. S'havien ensorrat. L'exterior era fosc i la pols no ens deixava veure-hi. Així que ens vam quedar abraçats, immòbils. Fins que ens van rescatar.

Els primers auxiliis després de l'esfondrament els varen fer estudiants procedents de les residències pròximes dels Col·legis Majors de San Raimundo de Peñafort, Muñoz Grandes, Sant Jaume, Fra Juníper Serra i Sant Lluís Gonzaga. Un d'ells, que anava cobert de pols, em va dir:

—No pensem en el perill que corriem a pujar-nos a la runa. Estàvem gairebé a les fosques i no ens imaginàvem el que teníem a sobre. Vam aconseguir treure a diverses dones i alguns nens. Quan varen arribar els bombers ens van fer fora i van començar a col·locar grues i instal·lar focus. Al veure l'edifici il·luminat ens vam adonar del que havia passat i del risc que havíem assumit.

Hugo Landeta era hispanoamericà i, com altres estudiants solidaris, es quedaria aquella nit sense poder preparar els exàmens convocats per aquell dilluns.

Recordo els crits del Cap Superior de Bombers, Josep Maria Jordà, per apartar els curiosos i evitar més riscos. Era un personatge entranyable al qual solíem consultar els reporters de successos i que va seguir en aquest càrrec fins a 1981. Jordà m'havia donat més d'una exclusiva per a la secció de successos del diari.

Uns nens en pijama, coberts amb mantes, contenint el plor i l'espant es deixaven acompanyar pels bombers. Un empleat del bar Antonio, situat al carrer Manuel de Falla, davant de l'edifici sinistrat, em va explicar com va veure un noi suspès en el vuitè pis i com va aconseguir passar-se a una habitació contigua després d'arriscats moviments que eren seguits amb angoixa per les persones que els contemplaven des del carrer.

A les tres de la matinada els bombers van treure d'entre la runa dotze cossos rígids coberts de pols i sang. Va ser quan l'alcalde Porcioles, després de consultar la companyia, va ordenar el tancament del gas de tota la zona. Fins aquell moment no havia escoltat encara una opinió procedent d'alguna autoritat o d'algun tècnic sobre la causa de l'explosió.

En les primeres hores l'objectiu de la Creu Roja i dels bombers era localitzar el més aviat possible les persones que encara poguessin estar vives sota les runes. Les autoritats presents xiuxiuaven i consultaven discretament als tècnics. Vaig entendre que havien requerit informes urgents a experts de Catalana de Gas y Electricidad i l'arquitecte que va projectar l'edifici, Francesc Mitjans Miró.

L'immoble havia estat construït feia uns vuit anys i tenia la forma d'un trèvol de quatre fulles. Els quatre blocs estaven separats per l'escala i els ascensors. L'explosió que es va produir en el quart pis afectà dues parets mestres provocant la caiguda de l'ala pel costat de l'ascensor. L'edifici s'havia aixecat en quatre parts separades, sense bigues comunes. Aquesta va ser la sort de molts veïns perquè, sinó, les quatre ales del trèvol s'haguessin ensorrat.

La pressió sobre el subsòl va ser tan brutal que els tècnics del Cos de Bombers consideraven que s'haurien de revisar els fonaments de les cases veïnes ja que hi havia el perill que apareguessin esquerdes que obliguessin a desallotjar-les.

Eren les nou del matí i el cansament començava a notar-se entre els que dúiem hores a la zona. Llavors, una excavadora va esgarrapar un matalàs ensangonat. Van aparèixer els ferros d'un llit, un somier, uns peus nus seguits dels cossos d'un home i una dona abraçats. Tots vàrem quedar consternats amb la dramàtica i alhora tendra escena. Josep Brangulí, el fotògraf de Diario de Barcelona, era allà per deixar testimoni d'aquell trist moment. Brangulí, que va treballar durant les primeres hores de la nit, tornaria al matí per fotografiar l'edifici sinistrat a plena llum del dia. Aquella va ser la portada del Brusi del dimarts, 7 de març de 1972. La imatge que mostrava l'ala esfondrada era brutal. Cuines i lavabos a l'aire lliure; telèfons suspesos; armaris oberts plens d'aliments; una gàbia sense ocell; coixins ballant en l'aire, la bugada encara estesa... Entre la runa, llits destrossats, matalassos rebentats, plomes

que el vent feia volar per tota la zona; llibres, joguines, sabates, vestits, fotografies familiars... Un Cafarnaüm d'objectes personals escampats entre les runes i els ferros.

Portava tota la nit en blanc i vaig decidir descansar una estona. Me'n vaig anar a esmorzar al bar Antonio, on vaig poder escoltar les primeres opinions contradictòries sobre la causa de l'explosió. Es descartava el butà perquè era impossible que hagués provocat una explosió que es va sentir per tota la part alta de la ciutat. La resposta llavors no podia ser una altra que el gas natural que feia poc s'acabava d'introduir al districte. Segons explicaven alguns veïns que discutien, els comptadors de l'edifici no indicaven cap fuita. Això és el que van sentir dir al tècnic de la companyia de gas quan es va presentar requerit per les autoritats. Es deia Lorenzo i va diagnosticar en veu alta que aquella tragèdia només podia haver estat provocada per explosius.

Cap a les deu del matí es van trobar entre la runa unes bales del calibre nou curt.

—Hem de ser prudents— va afirmar Jordà. —No podem pensar que això és una prova que en aquest edifici existia una cèl·lula terrorista.

Més tard es va localitzar una pistola i la seva corresponent guia. Es tractava d'una arma propietat de Mario Antonio Klenner, capità de corbeta de l'Armada xilena que vivia al vuitè pis de l'ala afectada.

El porter de l'edifici havia facilitat a la policia una butlleta de fusta en la qual s'havien escrit en Letraset1 el nom dels propietaris dels pisos afectats del tercer bloc: al primer pis hi vivia Eva Kant amb una amiga. Al segon, la família Manresa. Al tercer, la senyora Mercedes Solanes amb els seus nebots. Al quart, on es va produir l'explosió, el doctor Juan Francisco Zunzunegui, la seva esposa Magdalena i la seva filla de sis anys; al cinquè, el senyor Antonio Romero Moreno, enginyer d'obres públiques amb la seva dona Dominique Dutheil i els seus fills Paul i Maria. Al sisè, un matrimoni. El setè era buit tot i que el mateix dia de la tragèdia havia de ser ocupat per un altre matrimoni. Al vuitè hi vivia el ja esmentat capità Mario Klenner amb la seva dona Maria Francisca Zirpel i les seves filles Karen i Francisca. Al novè, Antonio Salanova Gil i la seva dona Carmen Ballarín. El desè no semblava estar ocupat. Aquest va ser el primer balanç donat pel porter i que dies més tard va tenir algunes rectificacions.

Cap a les dotze del migdia del dilluns l'alcalde Porcioles, que havia tornat al lloc acompanyat del ministre franquista de l'Habitatge, Vicente Mortes, i el Capità General de la IV Regió Militar, Joaquín Noguera Márquez, va declarar:

Esta desgracia es el precio que pagamos por la civilización moderna. Estamos viviendo en una sociedad de contrastes. Mi hijo se casa esta mañana y yo no he dormido en toda la noche. Y después de esto, ¡vete de boda! ¡Qué le vamos a hacer!

“Es el precio que pagamos por la civilización moderna”. Aquella declaració de l'alcalde, que fins aquell moment havia rebut tota mena d'informacions i opinions dels experts, m'indicava que el gas, símbol de la modernització, era la causa de la tragèdia.

Quan, cap a les quatre de la tarda, vaig arribar al diari, el director Josep Tarín-Iglesias m'esperava impacient. Sabia que jo era l'únic periodista que havia estat tota la nit a la finca esfondrada i que el meu reportatge seria una gran exclusiva. Josep Maria Cadena, el meu cap de secció, m'havia reservat dues pàgines per explicar-ho tot.

El 7 de març, Diario de Barcelona va donar la informació més exhaustiva sobre l'explosió i l'esfondrament de l'immoble de Capità Arenas / Santa Amèlia. En portada apareixia la dramàtica foto de Brangulí. El titular va ser cosa del director: “Muerte de madrugada en Sarriá”. Molt literari i poc informatiu. El subtítol em va semblar ambigu: “Desde toda la ciudad se oyó la explosión”. Jo hagués preferit el que havia proposat: “Fue el gas o explosivos?”.

Em va sorprendre que no es publicués una editorial sobre el terrible succés. També vaig considerar inconcebible, potser casual, que a la pàgina anterior al meu reportatge aparegués un anunci del gas natural de Catalana que especificava les qualitats del nou producte:

Símbolo de confort, elevado poder calorífico, excelente rendimiento energético, no ocupa espacio en el hogar, combustión limpia, no deja residuos ni contamina la atmósfera, no es tóxico y el suministro a los hogares es constante. Pronto será conocido en otros siete municipios barceloneses.

Aquella publicitat era enganyosa: el gas natural és en realitat un combustible fòssil i en aquest aspecte no pot considerar-se net ja que es troba directament implicat en l'escalfament global del planeta, i durant la seva extracció, transport, distribució i combustió emet grans quantitats de gasos d'efecte hivernacle. El gas natural està constituït per metà (entre el 70% i el 98%) i la seva combustió produeix diòxid de carboni (CO₂) com tots els altres combustibles fòssils. No se'l podia qualificar, per tant, com un gas no contaminant.

Portada del Diario de Barcelona del 7 de març de 1972 (Foto: Brangulí).

Mesos més tard i en la memòria-balanc de l'exercici de 1972 de Catalana de Gas y Electricidad es publicava una auca dibuixada per Cesc, un humorista progressista anomenat Francesc Vila Rufas

—que durant els anys 80 va simpatitzar amb el moviment ecologista— que il·lustrava un text de l'escriptor Josep Maria Espinàs amb estrofes com aquestes:

El gas no és tòxic ni contamina
i fa feliç a la veïna
Les famílies es deleixen
i al nou gas es converteixen
I direm, veient la xarxa
gas natural, món en marxa!

Com ells, altres intel·lectuals es manifestarien també desinformats sobre les propietats del producte. El popular dibuixant Muntañola també va fer un llibret d'acudits destinat a elogiar la incidència del gas en el benestar familiar. Fins que, ja durant els primers anys del segle XXI, els fundadors del partit ecologista Alternativa Verda vam aconseguir que la companyia de gas retirés una publicitat dels autobusos municipals de Barcelona que utilitzaven com a combustible el gas natural. L'ajuntament de la ciutat havia autoritzat col·locar un text que deia: “Funciona amb gas ecològic”.

A la pàgina 19 de *Diario de Barcelona* del 7 de març figurava una fotografia del casament del fill de l'alcalde Porcioles a la Reial Capella de Santa Àgueda. S'hi veien els ministres franquistes de Governació, Informació i Turisme, i Habitatge, senyors Tomás Garicano Goñi, Alfredo Sánchez-Bella i Vicente Mortes. L'esdeveniment explicava la presència a Barcelona d'alguns ministres franquistes al lloc de la tragèdia durant la matinada d'aquell dilluns. Havien estat convidats al casament!

1 Letraset era el fabricant d'un sistema de retolació, ja en desús, que consistia en una sèrie de fulls que contenien lletres que es podien transferir manualment a paper, cartró i a d'altres suports fent pressió amb un llapis, un bolígraf o un altre objecte rom.

2. Les primeres ombres de dubte

Barcelona es va llevar consternada per la tragèdia. L'Institut Anatòmic Forense va facilitar la identitat definitiva de les divuit víctimes, de les quals set eren nens. Es tractava de Mario Antonio Klenner Morales, de 32 anys i nacionalitat xilena, la seva esposa Maria Francisca Zirpel Roig, i les seves dues filles Karen i Francisca; María José Escobosa Sánchez, vídua, de 28 anys, i la seva filla María Luisa, de 6 anys; Antonio Salanova Gil, de 41 anys, natural de Calahorra (Logronyo), i la seva dona Carmen Ballarín Huguet, de 42 anys, natural d'Ablitas (Navarra); Antonio Romero Moreno, de 30 anys, i la seva dona Dominique Dutheil Durel, i el seu fill Paul, de 4 anys. Una altra filla d'aquest matrimoni, Maria, de dos anys, va ser hospitalitzada al Clínic; Eduardo Javier Casavilca, de 36 anys, natural de Lima (Perú), i la seva dona Patricia Anna, de 28 anys, i els seus fills Susana, de 5 anys, Paul, de dos anys, i Sara, d'un any; Eva Elisabet Kant, de 24 anys, de nacionalitat alemanya, i Pere Solanellas Calonge, de 17 anys; el seu germà Josep es va salvar miraculosament en romandre atrapat en un racó del pis que va quedar subjecte al mur.

Catalana de Gas va reaccionar immediatament davant l'impacte ciutadà que havia causat la tragèdia de Sarrià. Feia una setmana que el seu gabinet de comunicació havia programat per a aquelles mateixes dates una roda de premsa destinada a explicar les excel·lències del gas natural. Les circumstàncies van fer que l'empresa utilitzés aquell acte per proclamar que es considerava exempta de qualsevol responsabilitat i que no existia la més mínima sospita que el gas hagués estat el causant de la deflagració.

Contràriament al que s'esperava, en la roda de premsa del dia 7 no va donar la cara cap alt càrrec de la companyia. On era Pere Duran Farell? Qui es va enfrontar als periodistes va ser l'enginyer Jaume Elgström Garcia, director d'exploració, membre de l'Asociación Española de Gas (SEDIGAS), creada el 1970 per les empreses gasistes. Després d'un sec i afectat “bon dia!” va afegir:

—Senyors, l'explosió de dilluns passat no va tenir res a veure amb el gas natural però tampoc amb el gas butà, encara que no ens correspongui a nosaltres dir-ho.

—En què es basa per assegurar-ho?— li vaig preguntar quan es va obrir el torn de preguntes.

Em va mirar fixament i abans de respondre'm va exigir-me:

—Es pot identificar?

—Santiago Vilanova, redactor de Diario de Barcelona.

—Bé, la resposta és que l'ona expansiva no va tenir les característiques de la barreja produïda per l'aire amb el gas. D'haver estat culpa del nostre producte el màxim que podia haver aconseguit és enderrocar un envà o una porta. Una columna de quaranta centímetres, mestra, amb un forjat de quatre barres de ferro al seu interior, no la trenca per la meitat cap explosió de gas. Li donaré, però, quatre raons més. Primera: generalment les explosions de gas ciutat, com les de gas butà, en inflamar produeixen una combustió i seguidament un incendi. He estat a l'immoble i al pis on es va produir l'explosió. Allà no hi havia ni rastre de sutge. Segona: tenint en compte que no hi havia calefacció central de gas i que la de carbó estava espatllada i no funcionava des de feia mesos, la fuga i l'explosió havien de haver-se produït a la cuina. Els nostres perits situen l'epicentre al menjador. I em sembla lògic que sigui així. A la cuina no hi ha símptomes d'explosió i les canonades estan en bon estat. Atès que al pis no hi havia ningú en aquell moment, l'explosió només podia haver-se originat a causa d'una descàrrega del dispositiu de seguretat de la nevera. Em segueixen? Tercera: comprovem si algun dels comptadors havia registrat un desfasament o un augment desproporcionat de consum d'un dels abonats. Tot era normal. Un consum mitjà de vint metres cúbics al mes. Per a un esclat tan enorme com el que es va produir havia d'haver-se acumulat a l'habitació una quantitat de gas equivalent a un mes i deixant la clau oberta de forma contínua. I quarta: l'ona expansiva no té les característiques del gas que es propaga amb rapidesa. L'explosió, un cop rebenta les parets i els vidres, disminueix a gran velocitat. Mai, creguin-me, arribaria a propagar-se en un radi de cinquanta i més metres com va passar.

La intervenció de l'enginyer no podia ser més eficaç per als interessos de la seva companyia. Elgström era un home calb i amb pinta de bonàs. A tots ens va fer molt bona impressió. Resultava creïble i convincent. Però vaig veure en ell una cosa que no em va agradar. No hi havia manifestat cap sentiment envers les víctimes i el seu discurs el pronunciava amb una gran fredor.

—D'acord?— ens va dir.

—Per què no va poder ser el butà?— li vaig insistir. Em va mirar, va fer cara de pensar “una altra vegada aquest pesat” i em va respondre:

—Per les mateixes raons. Un gas pot tenir més potència que un altre però els elements que van intervenir són els mateixos. Pensi que la diferència entre gas ciutat i gas natural, el que estem introduint, és només de composició. Però li repeteixo, no va ser ni gas natural ni butà.

—Llavors, potser van ser explosius?

—Tinc entès que els militars investiguen i que la Policia també.

Durant la nit dels fets vaig sentir algunes converses entre tècnics que parlaven d'aire propanat, barreja de gas propà i aire, amb característiques similars al gas natural. Solia utilitzar-se provisionalment enlloc d'aquest en proporcions de 60% de propà i 40% d'aire.

—I aire propanat?— no vaig poder contenir en preguntar-li de nou al senyor Elgström.

—Propà? Miri, és la delegació d'Indústria la que té l'última paraula sobre aquest gas. És l'única autoritzada per donar els permisos de concessió. El jutge instructor del cas coordinarà totes les informacions tècniques que cada part aportarem. Ell nomenarà als seus perits o demanarà un informe a la Maestranza. Caldrà esperar.

—Se sap si el pis on es va produir l'explosió estava habitat?

—En el moment del succés no hi havia ningú. Estava llogat a la família Zunzunegui i sembla ser que el van rellogar a un tercer [fet que posteriorment es va desmentir].

—Es coneix la identitat del tercer?

—No.

—Si, segons vostè, l'ona expansiva no va ser deguda ni butà ni al gas natural, què la va produir?

—Ho desconec. A Catalana de Gas no tenim experts en explosius— somrient i cínica.

Em vaig quedar amb la frase final “no tenim experts en explosius”. La roda de premsa havia acabat deixant en l’ambient els primers dubtes sobre la possibilitat que la tragèdia hagués estat produïda per un suposat dipòsit d’explosius. De confirmar-se aquesta causa només existien dues probabilitats: que es tractés d’un amagatall d’organitzacions com ETA, o d’una cèl·lula d’extrema dreta. No em vaig imaginar que una cosa semblant pogués ubicar-se en un edifici de deu plantes ocupat per famílies de classe mitjana i estudiants. Però hores més tard la remor dels explosius s’expandia per tota Barcelona calmant els ànims de milers de mestresses de casa que havien començat a angoixar-se cada vegada que obrien el gas per cuinar o escalfar un got de llet.

Vaig marxar al diari tan confós com ho estava abans d’aquella roda de premsa. El dictamen del portaveu em va semblar massa ràpid i excessivament contundent, sabent que encara no es disposava d’un primer estudi tècnic-científic.

Aquell migdia, com de costum, vaig anar a dinar al restaurant Casa Jaume, del carrer Consell de Cent, entre Muntaner i Casanovas, a prop del Brusí. Allà em vaig trobar amb alguns clients que varen preguntar-me què opinava sobre les causes del succés. Els hi vaig dir que potser ens trobàvem davant de l’esclat d’un dipòsit de material explosiu d’una organització no identificada.

Mentre em prenia el cigaló vaig decidir que intentaria parlar amb l’arquitecte que havia projectat l’edifici sinistrat. Així li ho vaig comunicar al meu cap, Josep Maria Cadena, un periodista i crític d’art que gaudia d’un gran prestigi professional entre els sectors catalanistes. Em va veure tan decidit a investigar que em va dir: “Segueix el tema fins al final. Ho estàs fent molt bé”. I així va ser com al dia següent em vaig citar amb l’arquitecte Francesc Mitjans Miró qui ja havia estat cridat pel Cap Superior dels Bombers, el senyor Jordà, i per l’Ajuntament perquè presentés els plànols de l’immoble.

Mitjans era un reconegut arquitecte que el 1963 havia guanyat el Premi FAD d’Arquitectura pel conjunt de la seva obra. Era l’autor, entre altres edificis emblemàtics de Barcelona, del Reial Club Nàutic, del Banco Atlántico i de l’edifici de Telefónica.

Quan em va rebre al seu despatx el primer que va dir-me va ser que ell no tenia cap responsabilitat en el que havia passat.

—A l’arquitecte se li poden exigir responsabilitats si l’esfondrament s’ha produït per problemes en els fonaments o en les estructures. Però jo no construeixo a prova de bomba—, va dir-me en un primer moment. Aquella era una nova al·lusió favorable a la tesi del director d’exploració de Catalunya.

—Diu vostè que no construeix a prova de bomba? Ho he entès bé?

—Jo no li dic que hagi estat una bomba. No sóc qui per a precisar-ho, però la casa que vaig dissenyar era sòlida i habitada des de 1964.

—Qui li va encarregar el projecte?

—Una immobiliària.

—Per què va construir l’immoble en forma de trèvol?

—Per la senzilla raó que els habitatges no tinguessin un pati interior conjunt amb les corresponents molèsties de les olors de cuina i ventilació. Cadascuna de les parts tenia la seva independència. Aquesta ha estat la gran sort. Si arriben a ser comuns s’haguessin quadruplicat el nombre de víctimes. Tot l’edifici, i no un sol bloc, s’hagués ensorrat.

—L’epicentre es va produir en el quart pis?

—Només es podria haver produït allà, segons la meva inspecció ocular.

—Digui’m, quina és la seva opinió tècnica sobre l’esfondrament?

—L’explosió va fer desaparèixer dues parets, la que donava a l’exterior i la que comunicava amb l’escala i els ascensors. Va baixar el sostre del quart, el del cinquè, el del sisè, el del setè... i, és clar, les columnes no van resistir i tot es va enfonsar. Les columnes no les va partir la deflagració sinó el pes dels pisos ensorrats.

—Va poder produir-se una explosió al soterrani?

—Rotundament, no. Els símptomes haguessin estat uns altres.

—Llavors, quina va ser la causa?

—Ho ignoro. És el jutge encarregat de la instrucció del sumari qui tindrà la darrera paraula.

No vaig aconseguir treure-li res més. Si alguna qüestió havia replicat l'arquitecte Mitjans a l'enginyer de Catalana era la qüestió de la columna. Mentre Jaume Elgström va considerar que només la podia partir una càrrega explosiva, Mitjans deduïa que ho havia fet el propi pes de l'ensorrament dels pisos.

Aquell mateix dia em vaig assabentar pels teletips de les agències que el jutge encarregat d'instruir el sumari seria Cesáreo Rodríguez-Aguilera Conde, instructor de primera instància del jutjat número 81. Pel que vaig poder saber, gaudia de prestigi i bones relacions amb la burgesia catalana. Se'l considerava un home culte i refinat, influït pel pensament del poeta i escriptor sorità Dionisio Ridruejo. Vaig pensar que podria ser el millor jutge per instruir un sumari tan complex i que començava amb una forta polèmica. La seva primera diligència va ser sol·licitar d'urgència un informe tècnic al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears, i de la Mestrança d'Artilleria. Em vaig quedar amb la idea que la instrucció queia en mans d'un jutge progressista.

Els creixents rumors sobre l'origen de la tragèdia van obligar l'alcalde Porcioles a emetre un comunicat de l'Ajuntament al·legant que “se están investigando las causas del lamentable suceso sin que, hasta el momento, pueda adelantarse juicio alguno, ni descartar ninguna posibilidad”.

L'ombra del dubte estava circulant per tot arreu i l'objectiu era Juan Francisco Zunzunegui Costas, metge de professió, inquilí de l'habitatge tercer esquerre, propietat de Montserrat Passola, on es va produir l'explosió.

Dimecres, 8 de març, tres dies després de la tragèdia, el doctor Zunzunegui encara no donava senyals de vida. Aquesta circumstància el convertia en un personatge sospitós.

1 Jurista nascut a Jaén el 1916, es va establir com a advocat a Barcelona entre 1954 i 1961, reingressant després a la carrera judicial que havia iniciat a finals dels anys 40. A Barcelona havia connectat amb els cercles artístics, especialment amb Dau al Set, exercint de crític d'art en la seva revista. Va travar amistat amb artistes com Antoni Tàpies, Joan-Josep Tharrats, Albert Ràfols-Casamada i Modest Cuixart. Va fundar i presidir l'Associació d'Artistes Actuals de Barcelona. Havia estat crític d'art del Brusi i, més tard, senador per Barcelona pel PSC entre 1986 i 1989.

3. Una estranya fugida

Però, qui era el doctor Zunzunegui? La matinada del dia dels fets el donaven per mort amb la seva dona i la seva filla, fins que la policia va saber que havia passat el cap de setmana a Fraga. Vaig confirmar que el metge i la resta de la seva família es trobaven a Barcelona la nit del succés, amagant-se de la premsa i, potser, de la policia. Aquella actuació em va semblar insolidària, especialment tractant-se d'un neuròleg del que, en aquella època, s'anomenava Hospital General Francisco Franco de la Vall d'Hebron. No van trigar a circular notícies que es tractava d'un metge falangista i addicte al Régimen.

A partir d'aquella mateixa nit els rumors es van acumular sobre el doctor fins que gràcies a una entrevista que va concedir a Solidaridad Nacional, diari del Movimiento, el 9 de març, vam conèixer alguns detalls i la justificació del seu comportament. El pis on vivia no era seu; l'havia llogat, com es va comprovar, a Montserrat Passola. El diumenge 5 de març, cap a les onze de la nit, el metge va sortir de Fraga amb el seu cotxe i va arribar al barri de Sarrià cap a les dues de la matinada. Zunzunegui ho va explicar d'aquesta manera:

Vimos un movimiento inusitado de coches y gente. En principio creíamos que se había producido un accidente de tráfico. Luego, al ver la luz de los focos, pensamos que se estaría filmando una película. Pero cuando nos acercamos y vimos nuestra casa derrumbada nos quedamos aterrorizados... Mi mujer estaba embarazada y mi hija se sobresaltó y se puso muy nerviosa. Así que decidí pasar la noche en el hotel más próximo que encontramos, que fue el César Augusto ubicado en la Vía Augusta. Pero una vez en la habitación no logramos conciliar el sueño. Opté por regresar a Fraga hacia las tres de la madrugada. Tenemos familia en Barcelona, pero, ¿cómo llamarles a horas tan intempestivas? ¿Y qué haríamos al día siguiente con la niña y mi esposa?. Llegamos a Fraga hacia

las seis y media de la mañana. Me acosté. Intentamos dormir. Pero estaba perdido en un mar de pensamientos. La radio daba por muerta a mi esposa y decían que nos buscaban entre los escombros. Me levanté, cogí el coche y me vine de nuevo a Barcelona.

L'entrevista acabava dient: “No me molesten más ni a mí, ni a mi familia. Ni me llamen a mi servicio médico en el hospital”.

Aquelles declaracions no li van servir de molt perquè la seva reacció va seguir aixecant sospites, alimentades pels sectors econòmics i polítics als que interessava que l'atenció es desviés cap a camins suposadament criminals.

L'endemà, la direcció del Brusi va acceptar que titulés la informació d'aquesta manera: “Zunzunegui habló pero no convenció”. I el subtítol deia: “Llegó de Fraga, observó, marchó a un hotel y regresó porque no podía dormir”.

Vaig comprovar que la versió del doctor era certa per les informacions que va donar-me el personal de l'hotel César Augusto. El recepcionista va registrar el matrimoni. A la poca estona Zunzunegui va sol·licitar des de l'habitació de fer dues trucades a Fraga, una de les quals no es va realitzar perquè no contestava ningú. Seguidament el matrimoni va baixar a la recepció i va dir que s'ho havien pensat millor i que s'anaven. No van arribar a desfer els llençols. Tot i que aquesta va ser la realitat dels fets¹ el director de l'hotel, Enric Llistosella, va desautoritzar aquella versió mitjançant una nota enviada al diari.

El dilluns, 13 de març de 1972, el jutge va convocar els perits nomenats, tres del Col·legi d'Enginyers, tres del Col·legi d'Arquitectes i tres militars de la Mestrança a l'edifici sinistrat. També va ser citada la portera de l'immoble, Aurea García.

Quan m'hi vaig presentar, cap a les deu del matí, la zona estava tancada i envoltada per la policia. Una brigada de bombers ajudava a treure els efectes personals d'alguns inquilins que ho havien sol·licitat. Vaig trobar-me amb la senyora García, molt espantada, que esperava ser interrogada pel jutge. Era una dona menuda, de cabells d'un color ros fosc, que no va posar objeccions a respondre a les meves preguntes.

—Va veure marxar als Zunzunegui aquell cap de setmana?

—Sí. Cap a dos quarts de vuit del vespre va baixar el doctor i em va dir que marxaven. Fins i tot va deixar-me les claus.

—Durant la tarda de diumenge va sentir algú rondant pel pis?

—En absolut.

—En alguna ocasió va notar comportaments estranys per part del doctor?

—No. És una família normal i educada. Com la majoria de veïns i inquilins del bloc.

—Sap si rebia visites molt sovint de determinades persones?

—Ell és molt reservat en tot. No li puc dir més.

La senyora García, que vivia a la part posterior a l'immoble, el bloc que dona al carrer Santa Amèlia, era al llit quan a les dotze i vint minuts es va produir l'explosió, com el seu marit, els seus tres fills i la seva mare. La família va salvar la vida però es van quedar sense casa i sense feina.

Cap a migdia van començar a arribar cotxes oficials. Els tècnics de la Mestrança, acompanyats pel tinent coronel Ferrer; el comissari del districte de Sarrià; el secretari del jutge d'instrucció i el fiscal; els perits arquitectes amb els seus plànols i les seves càmeres fotogràfiques, el cap de Bombers i, finalment, el cap superior de Policia, Sergio Gómez Alba (el mateix que tenia sota el seu comandament els policies Antonio Juan Creix i el seu germà Vicente, feixistes i torturadors). Tan aviat l'autoritat més temuda dels demòcrates antifranquistes va baixar del cotxe li vaig preguntar:

—Señor Gómez Alba, ¿conoce las declaraciones del arquitecto Francesc Mitjans sobre el comportamiento de las estructuras del edificio después de la explosión?

—Sí, y me parecen acertadas. La columna de hormigón se rompió al no poder aguantar el peso de los seis pisos posteriores— i no va afegir res més.

A la una va arribar el jutge. Era un home alt i elegant. El cap superior de Policia el va saludar i es va quedar parlant una bona estona amb ell. Em vaig acostar discretament pel darrere i vaig escoltar part de la seva conversa:

—La prensa y la opinión pública están inquietas, señor juez, quieren conocer la causa.

Rodríguez Aguilera li va respondre

—Déjeme a mí a los periodistas. No se preocupe. Les diremos lo que les podamos decir.

Aquell matí vam saber per unes declaracions del metge forense, el doctor Enric Seguí Campañà, que la causa de la mort de dues de les víctimes havia estat l'asfíxia, quinze havien mort per traumatisme i una per efecte de l'ona expansiva.

Dues setmanes després aconseguiria conèixer “oficiosament” que l'instructor del sumari tenia ja l'informe dels nou perits i que era imminent una roda de premsa per fer públic un primer avanç del dictamen. El que es diu prima facie. Abans que es fes aquesta convocatòria vaig poder parlar amb el jutge:

—Com pot comprendre el meu nerviosisme és extrem. Ho confesso. Em sento pressionat per tot arreu. Em truquen dotzenes de vegades al dia. “Quan ho sabrem?”, em pregunten. Jo els prometo que com a molt tard en una setmana. El problema és que les tres comissions formades pels nou perits estan esperant les anàlisis dels laboratoris químics.

La companyia de gas em va fer arribar, mitjançant intermediaris, que estaven molt molestos i disposats a querellar-se amb qui especulés sobre la culpabilitat del gas i que volgués influir amb les seves informacions prima facie. Un d'ells va dir-me: “Si el gas és la causa llavors haurà sigut culpa del veí que es va deixar oberta la clau. La companyia no és responsable de la imprudència d'un abonat”.

Les hipòtesis dels informes tècnics eren més properes al gas com a possible culpable, incloent un possible descuit d'algun membre de la família Zunzunegui, que d'un arsenal d'explosius. Era raonable pensar que un neuròleg, fos o no d'extrema dreta, amagués aquest tipus de material en un racó de la mateixa casa on vivia amb la seva filla i la seva dona embarassada?

Els que començaven a tenir-ho clar eren els propietaris i veïns afectats que no van trigar a querellar-se contra la companyia de gas per suposat delictes d'imprudència punible. “Demostrarem que va ser el gas. A França, la conversió del gas ciutat a gas natural es va efectuar informant degudament al consumidor. No veiem clar que s'intenti culpar el doctor Zunzunegui. Ni parlar-ne. No caurem en aquest parany “. Eren les primeres frases que vaig sentir de Miquel Caturla, un jove advocat amb ganes de fer-se un nom amb aquell cas. Ràpidament vaig comprendre que podíem treballar en equip. Teníem un mateix objectiu: cercar la veritat. Li vaig donar el meu telèfon i així va començar una col·laboració que duraria fins després de la mort del general Franco.

1 Al doctor Zunzunegui li degué molestar la meua crítica a la seva actuació, així com la publicació de la seva fotografia de noces, que vaig localitzar entre la runa. Potser per això mai va acceptar una entrevista, fins i tot quan l'hi vaig sol·licitar per incloure les seves impressions en aquest llibre (vaig localitzar al neuròleg el 2011, trenta vuit anys després, a la Clínica Hospital Santa Teresa de La Corunya, on exercia). La darrera informació que en tinc és una intervenció pública que va fer a Salceda de Caselas (Vigo) el 21 de novembre de 2015 en un homenatge al seu avi Jacinto Zunzunegui Romo, “el médico de los pobres”, en el 98 aniversari de la seva mort.

4. Ni rastre d'explosius

Aquella Setmana Santa els mitjans de comunicació van aparcar qualsevol informació sobre l'explosió. Catalana de Gas va mantenir un silenci rigorós i, després de les declaracions de l'enginyer Jaume Elgström, cap altre empleat va tornar a opinar sobre el tema. Els alts directius de la companyia seguien callats.

El jutge mantenia el secret del sumari i no deixava que es filtrés cap informació sobre els resultats de la instrucció. El seu prestigi em feia pensar que, tot i que coneixia els principals directius de Catalana, entre ells el mateix president, no acceptaria cap mena de pressió.

L'última especulació sobre les causes de la tragèdia va ser la troballa d'una moqueta grisa que pertanyia al matrimoni Zunzunegui. Segons la Policia, havia quedat socarrimada, el que podia ser una prova que es va tractar d'una explosió provocada pel gas.

Després d'una estada a París, el magistrat Cesáreo Rodríguez-Aguilera va tornar a cridar als perits perquè acceleressin les seves conclusions. La meua idea era entrevistar-me amb algun d'ells però no hi havia manera. Després d'algunes temptatives frustrades vaig aconseguir que el perit arquitecte Fructuós Mañá Reixach, expert en estructures i nomenat pel seu Col·legi, acceptés parlar dels resultats del seu peritatge.

—Li he de dir que en principi estava convençut que havia estat una explosió d'un element químic com la nitroglicerina. No obstant això, davant les mostres del peritatge, vaig arribar al convenciment que havia estat el gas. Però després vaig tornar a la tesi dels explosius i de nou al gas. Estic desorientat, cregui'm— va començar confós.

—Quin ha estat la seva funció?

—He informat de la pressió que s'havia d'haver produït al pis del doctor Zunzunegui per aconseguir que es rebentessin els dos envans laterals.

—Pot avançar-me la seva conclusió?

—Només li diré que una explosió de gas podia haver rebentat les parets.

—Va tenir en compte la pressió que van exercir els sis pisos superiors a les parets?

—És clar.

—Com va realitzar aquesta investigació?

—Enviant material del pis a uns laboratoris d'assaig i veient com es comportaven i trencaven amb la pressió a què van ser sotmesos.

—Què aportaran els tres pèrits arquitectes per esbrinar si el gas va ser la causa de l'explosió?

—Poca cosa. Les investigacions per saber amb certesa si havien estat explosius havien d'haver-se realitzat la mateixa nit dels fets, veient a quin pis pertanyien els materials per ordre de caiguda i buscant en ells restes de nitrats. Però la primera urgència era rescatar els veïns atrapats a la runa. Ara ja és tard. Ha plogut i no queda cap rastre detectable.

—Pessimista?

—Doncs, sí. Em temo que l'aportació dels perits no serà contundent.

Durant els dies d'absència del jutge titular el sumari va passar a mans del jutge d'instrucció del número 17, Francisco Talón Martínez. El 6 d'abril va convocar als nou perits al jutjat perquè redactessin un informe conjunt. Jo era allà mateix. Hi havia anat per sol·licitar una entrevista al magistrat i vaig poder veure i escoltar com els deia:

—Señores, es la primera vez que tomo contacto con el sumario de la calle Capitán Arenas. Si me entregan el informe esta tarde hoy mismo lo pasaré al juez Rodríguez-Aguilera”.

Després de deliberar una hora l'informe no es va poder redactar. Faltava el resultat del laboratori d'algunes proves considerades fonamentals. Quan a la sortida del jutjat vaig buscar alguna declaració d'un d'ells, que vestia uniforme militar, va exclamar molest: “¡No nos complique más la vida!”. L'arquitecte Fructuós Mañá em va dirigir un gest de disculpa i els nou perits van desaparèixer escales avall.

El jutge Cesáreo Rodríguez-Aguilera (esquerra) i el Cap Superior de Policia Sergio Gómez Alba (a la dreta, amb bigoti), en un moment de la visita a l'edifici sinistrat (Foto: Santiago Vilanova).

Al jutjat hi va romandre Talón Martínez amb els seus ajudants i la moqueta que seguia estesa a terra. La porta del despatx era entreoberta. I ho vaig aprofitar:

—Señor juez, disculpe. ¿Considera que la moqueta está suficientemente chamuscada como para poder diagnosticar que fue el gas el que actuó sobre ella?— arriscant-me a que el magistrat em fes fora del despatx.

—La energía térmica producida por una explosión de aquella magnitud, fuese gas o fuese trilita, podía haber sido suficiente para quemarla. Pero, como comprenderá, yo no entro ni salgo en esta materia. Doctores tiene la Iglesia. El próximo martes regresa el juez instructor. Buenos días— i va tancar la porta.

Els dies següents vaig ocupar-me d'investigar l'insòlit cas d'una polissó russa que va ser trobada a l'aeroport del Prat desorientada buscant els seus pares. Es va perdre a l'aeroport d'Orly i, inexplicablement, va aconseguir entrar en un altre avió mentre la seva mare l'havia deixat sola uns instants per recollir una bossa que s'havia oblidat. Va arribar a Barcelona havent passat desapercebuda per tots els controls de seguretat. Es deia Lúdia Aqtaikika, tenia catorze anys, i la policia espanyola la va tornar a Rússia embarcant en un vaixell de càrrega soviètic anomenat "Ivan Bogun" que va partir del port de Barcelona rumb a Gènova per acabar la ruta marítima a Odessa. Des d'allà un avió va traslladar la nena a Moscou. La rocambolesca història va ser portada de Diario de Barcelona, el dimecres 12 d'abril. Es veia a la polissó saludant des de la popa del vaixell de càrrega.

Jo mateix vaig fer la foto amb la meva càmera Yashica EZ-matic; vaig ser pioner en dur la màquina de fotografiar com a periodista i sense ser fotògraf, una modesta càmera amb la que vaig fer moltes exclusives i portades. Aquells anys no existien els mòbils i calia esperar al fotògraf del diari

que algunes vegades feia tard. La meva opció ocasionà la irritació del grup de fotògrafs de premsa professionals. “Que ens vols treure el pa dels nostres fills?”, va dir-me de forma simpàtica un d'aquells veterans, en Jordi Soteras del Correu. Gràcies al suplement econòmic que rebia per aquelles exclusives vaig poder comprar-me, finalment, una Asahi Pentax Spotmatic i poc temps després una Canon Scoopic de 16mm amb la que vaig filmar les primeres manifestacions de periodistes, del moviment ecologista i antinuclear, i de la Revolució dels clavells de Portugal. Aquest llegat està dipositat a la Filmoteca de Catalunya.

Oblidant per uns dies el seguiment de l'explosió de Capità Arenas intentava treballar altres notícies per la secció de successos, com el suïcidi del famós actor de cinema George Sanders en un hotel de Castelldefels. El protagonista de Viatge a Itàlia, de Roberto Rossellini, amb Ingrid Bergman, i tantes altres excel·lents pel·lícules, s'havia pres una sobredosi de barbitúrics. Vaig reproduir el paper on havia escrit la seva última voluntat en castellà: “Aquí os dejo con vuestros líos en esta linda cloaca. Me suicido por hallarme aburrido y haber vivido ya lo suficiente”. I va deixar diners per pagar el seu enterrament.

Entrevista al Cap de Policia

Però aquelles exclusives no em feien oblidar la idea fixa d'aclarir la causa de la tragèdia de Sarrià. Compartia aquella responsabilitat a la secció de successos, a la qual tractava de donar una mirada social i política, amb el seguiment d'alguns temes urbanístics. Els anys que vaig estudiar a l'Escola Superior d'Arquitectura m'havien deixat empremta i en l'elecció dels temes sempre vaig manifestar el meu interès per l'arquitectura i l'urbanisme, així com per la lírica i la pintura¹.

El pròxim objectiu seria el Cap Superior de Policia, Sergio Gómez Alba, a qui havia conegut durant la visita que els nou perits escollits van realitzar a la finca sinistrada. El seu secretari em va trucar a les poques hores de sol·licitar-li l'entrevista. Sabien molt bé que jo era el redactor que cada dia m'acostava a la Prefectura que ocupava tot el palauet de Via Laietana número 43, situada a prop del Palau de la Música; edifici de trista memòria per als antifranquistes, on el comissari Antonio Juan Creix infligia tota mena de tortures als detinguts polítics. Jo hi entrava pel número 2 del carrer Julià Portet, un heroi barceloní de la Guerra del Francès, i pujava a un despatx del primer pis on recollia el comunicat diari de detencions, atracaments, robatoris i traficants de droga. Sense voler-ho i per mandat de la direcció del diari m'havia convertit en un publicista dels èxits policials. De no haver-ho acceptat probablement no hagués pogut formar part de la redacció i entrar en nòmina.

Gómez Alba era un tipus calb i lleig, però elegant. Lluïa un bigoti fi, feixista, que suavitzava els seus trets greus. Contràriament al que es podia esperar de la seva cara de pocs amics, es mostrava afable i fins i tot simpàtic. Però no podia evitar veure en ell a un representant de la repressió que interrogava sindicalistes i polítics que lluitaven contra el Règimen.

Així que, armat amb la meva gravadora, em vaig dirigir a la Prefectura cap al vespre d'aquell 14 d'abril. Aquest cop vaig entrar-hi per la porta principal que estava custodiada per tres grisos. El pis del Cap Superior era enorme, de sostres molt alts, lúgubre, com totes les habitacions d'aquella espècie de petit Palazzo Farnese. Era la primera vegada, i seria l'última, que estaria en aquell despatx on tantes decisions s'havien pres contra la democràcia, el catalanisme i els drets humans.

Gómez Alba es va aixecar somrient. El seu rostre estava il·luminat per un gran llum de peu. Em vaig fixar en algunes pintures a l'oli de caràcter militar que penjaven a les parets. Eren escenes de batalles.

—Siéntese. Pero haga el favor de cerrar la grabadora.

En aquell moment, instintivament, pensant en la transcendència que poguessin tenir les seves declaracions, no vaig prémer el botó d'stop però vaig dissimular que ho feia. La cinta va començar a gravar suaument. Des d'aquell instant fins al final de l'entrevista vaig estar inquiet pensant que en algun moment podia saltar el dispositiu quan la cinta s'hagués acabat, descobrint-se l'engany. Però, un cop comesa la temeritat, vaig aguantar el tipus i vaig començar l'entrevista.

—Señor Gómez Alba, cuando los peritos judiciales efectuaron la primera visita al edificio de autos usted me dijo que se habían localizado dos espitas de gas abiertas en el piso de los Zunzunegui. ¿Me lo puede ratificar?

—Sí, fui testigo de ello. Los bomberos y dos funcionarios del Cuerpo de Policía hallaron dos espitas abiertas en el piso del doctor Zunzunegui. Una era la general y la otra la terminal, al final de la que se enchufa la goma de la cocina.

—¿Se ha encontrado completa la cocina?

—No quedó rastro de ella.

—¿Han interrogado al doctor Zunzunegui?

—Sí. Declaró que había cerrado las llaves antes de marcharse de fin de semana a Fraga. Habló con sinceridad y respondió serenamente a nuestras preguntas. Pero podía habérselas dejado abiertas tanto él como su esposa. Sería humano y comprensible que se equivocara en su declaración.

—¿Han encontrado más pruebas?

—Al cabo de unos días apareció la moqueta del comedor, que ustedes fotografiaron y publicaron en el diario, así como varios utensilios de cocina y de la casa que se devolvieron a los Zunzunegui.

—¿Qué opinión le merece la moqueta chamuscada?

—A simple vista muestra modificaciones debido a una causa térmica importante. Pero son los peritos quienes deben decidir si la causa fue un fogonazo del gas o un explosivo.

—A ello quiero referirme, señor Gómez Alba. ¿Se ha descartado la posibilidad de explosivos?.

—Créame lo que le voy a decir. Hemos realizado una investigación minuciosa sobre todos los habitantes de la casa siniestrada. Hemos analizado a fondo sus actividades profesionales, sus familias, sus amistades y los círculos donde se mueven. Usted ya se debe imaginar nuestra capacidad para ello. Y el balance no arroja ningún indicio, repito, ningún indicio, que nos haga pensar que allí, y concretamente en el piso del doctor Zunzunegui, se hubiesen efectuado actividades subversivas que escondiesen un depósito de material explosivo.

—¿A qué atribuye, pues, la tardanza en dar a conocer la causa?

—No le quepa la menor duda de que si el juez Cesáreo Rodríguez-Aguilera no lo dice aún es porque no lo sabe o si lo sabe no puede aún decirlo. No es porque la Policía le impida hacerlo. Estamos a su servicio. Lo que sucede es que existen puntos de discrepancia entre los peritos y que se esperan dictámenes de los laboratorios que no llegan. Siento esta tardanza tanto como la opinión pública y la prensa, pero es consecuencia de que no se hayan encontrado aún pruebas contundentes e inequívocas. No debemos olvidar que durante toda la noche de la tragedia tuvimos que pensar primero en el rescate de los cadáveres y en localizar supervivientes entre las ruinas.

—¿Existe la posibilidad de que la explosión se hubiese originado en otro piso o en el sótano?

—Esta cuestión está clara para todos. No existe la menor duda. La explosión se originó en el cuarto tercera donde vivía la familia Zunzunegui.

El Cap Superior de la policia franquista a Barcelona va donar per conclosa l'entrevista després de rebre una trucada telefònica. Com a comiat em va dir: "Seguiremos investigando, no lo dude". La conversa no havia durat ni mitja hora i la cinta tenia una capacitat de trenta minuts. Vaig respirar tranquil mentre baixava les escales.

En sortir a Via Laietana vaig agafar un taxi que em portés veloç al diari on tenia reservada la pàgina per reproduir les opinions de la màxima autoritat policial. No veia Gómez Alba amb motius per amagar uns explosius o una cèl·lula d'extrema dreta amb l'objectiu de perjudicar als directius d'una companyia de gas amb qui es veia sovint en recepcions i actes oficials. Vaig començar a pensar que al govern de Luis Carrero Blanco li preocupava més l'alarma cívica d'una explosió deguda al gas, per tots els interessos econòmics i possibles deficiències de la conversió, que l'existència d'uns explosius, fossin de l'extrema dreta o d'extrema esquerra. Però també era cert que la culpabilitat del gas natural beneficiava als directius franquistes del gas butà recelosos dels avantatges que l'empresa

catalana havia obtingut dels tecnòcrates de l'Opus Dei, com el ministre d'Indústria, Gregorio López Bravo, situats al Govern. Gas Natural esdevindria un monopoli de facto envejat pel búnquer blau. La societat es va crear el 1965 amb un 36% de capital de Catalana de Gas y Electricidad; un 35% de la Standard Oil of New Jersey (posteriorment Exxon Corporation) i el grup bancari Urquijo - Hispano Americano - Popular. Butano i Refinerías de Petróleos Escombreras (Repesa), dominades per l'ultradretà Luís Valero Bermejo, manifestaven el seu desacord amb què Gas Natural mantingués la supremacia en el mercat energètic.

El sumari va continuar instruint-se. Miquel Caturla, representant legal dels propietaris afectats, em va comentar arran de la publicació de l'entrevista a Sergio Gómez Alba:

—Les meves sospites s'inclinen clarament pel gas. L'alarma social està ja creada i ara tot depèn del jutge que, considerant el cas un tema d'ordre públic, acceleri la instrucció. El problema dels afectats és que no poden cobrar de les companyies asseguradores perquè encara no coneixen a qui cal demandar.

El 25 d'abril el jutge va aixecar el secret del sumari. A partir d'aquell moment i a través del lletrat Caturla coneixeria, en comptagotes, els dictàmens dels perits i el contingut de les declaracions dels testimonis. Catalana de Gas seguia sense manifestar-se i es justificava amb l'article 301 de la Llei d'Enjudiciament Criminal que impedia a les parts revelar el contingut del sumari, especialment a la premsa, sota penes de suspensió i multa als advocats com preveia el seu article 367. Estava prohibit filtrar conclusions dels peritatges fins el dia del judici oral. La veritat, com a periodista mai vaig complir aquesta llei. No em semblava lògic que una conclusió pericial de la qual estava pendent l'opinió pública i milers d'usuaris del gas hagués de ser ocultada fins el judici oral. Els usuaris del nou producte energètic tenien dret a saber ràpidament si hi havia risc en utilitzar-lo. Per principi de precaució i per dret a la informació.

El lletrat Caturla em va avançar que el sumari número 27 de Capità Arenas defensava la hipòtesi del gas. Així que vam negociar una nota que ell havia redactat i que deia: “A la vista del contenido del sumario podemos significar que la fantasía no tiene lugar en los hechos que nos ocupan; vulgares, por muy desagradables e importantes que hayan sido las consecuencias”.

No hi havia lloc per a fantasies i fets vulgars. Eren al·lusions als rumors que corrien sobre els suposats explosius atribuïts a una cèl·lula d'extrema dreta.

El 30 d'abril, després de consultar-ho al meu director, vam publicar el dictamen dels perits. Una conclusió contundent: “No hay rastro de explosivos”. La declaració la signaven tres perits militars de la Mestrança: Luís Herrero Urbano, tinent coronel d'Artilleria; Rafael Sáenz de Cabezón, tinent coronel d'Enginyers i Ramón Bultó Llevat, comandant enginyer d'Armament. Els altres sis perits que ratificaven el dictamen eren Eusebio Casanellas, enginyer industrial; Alejandro de Churruca Blasco, enginyer de mines; Arturo Arnal Guasch, enginyer industrial i els també enginyers Jordán Casaseca, Rovira Abella y Mañá Reixach, representants de la Delegació Provincial d'Indústria.

Els cinc punts de l'acord pericial eren els següents:

1 L'accident havia estat motivat per una explosió que va tenir lloc al quart pis de l'edifici sinistrat.

2 Dels fets assenyalats en l'informe es descartava, “amb reserves pròpies d'una raonable prudència”, la presència de substàncies explosives no gasoses en l'origen i desenvolupament del sinistre.

3 Amb la ventilació adequada a les habitacions on hi havia els aparells consumidors de gas, era pràcticament impossible assolir la concentració òptima perquè es produís una explosió de característiques importants. Circumstància no probable en aquest cas.

4 A conseqüència de l'explosió, probablement el sostre i les parets de càrrega de l'habitació en què va tenir lloc es van ensorrar; el pes dels pisos superiors, al faltar-los el suport, va provocar l'esfondrament total de l'edifici.

5 La delegació d'Indústria, que havia autoritzat la conversió de gas ciutat a gas natural, descartava els explosius a través dels seus perits, encara que, també, amb “reserves pròpies d'una raonable prudència”. La reacció de Duran Farell va ser fulminant: Nosaltres ens hem presentat com a part en el sumari per defensar el gas natural com a producte. Aquest dictamen dels perits no serà resolutori perquè en el seu dia portarem els nostres estudis realitzats a l'estranger per la societat internacional gasista. Estic convençut que no va haver gas per enlloc. Quan l'empresari va fer aquestes declaracions, un mes després de la tragèdia, ja sabia que, durant les primeres setmanes d'abril, per tota la zona de Capità Arenas / Santa Amèlia es va ensumar a gas, creant una nova alarma a tot el veïnat. Tan aviat vaig conèixer aquella informació uns veïns em van demanar que tornés al lloc dels fets i vaig comprovar com s'estaven canviant amb urgència les canonades que subministraven gas ciutat. Vaig preguntar als operaris d'Hispania, una filial de Catalana, la raó d'un canvi tan ràpid. “Eren unes canonades velles i s'estaven donant casos de fuites”, em va contestar un d'ells.

1 La meua afició als pinzells la va despertar les classes pràctiques, à plein air, que em va impartir el meu avi Jaume Tané que havia treballat als tallers de l'Art Cristià d'Olot, fundats pels germans Vayreda. A l'òpera m'hi vaig aficionar durant els anys 80 i era alumne de l'acadèmia Marshall.

5. El contraatac

El 3 de maig, després de comprar el diari —la propietat no oferia cap subscripció gratuïta als seus treballadors— vaig baixar a esmorzar, com cada matí, a un bar-restaurant del Putxet. En obrir-lo em vaig indignar. Al bell mig del meu resum dels successos que havíem anat publicant durant l'últim mes, el director havia decidit col·locar un requadre amb una nota al centre de la pàgina que deia:

Aclaración al peritaje de la explosión de la Calle Santa Amelia: En la edición de este “Diario” del pasado domingo, día 30 de abril, se publicó un artículo en la sección de sucesos, referente al derrumbamiento de la calle Santa Amelia. Consecuentemente con la objetividad y el respeto que siempre ha distinguido al “Diario de Barcelona” y no queriendo, por tanto, que ninguna información de este “Diario” pueda crear confusión en el procedimiento sumarial que al efecto se instruye, ni en el ánimo de nuestros lectores, hemos de reiterar que la opinión de los colaboradores no tiene por qué representar la de este “Diario”. En este sentido, hemos de puntualizar que tenemos noticia cierta que el señor Duran Farell no ha hecho las manifestaciones que en dicho artículo se le atribuyen y que, además, el dictamen de los peritos se ha publicado sólo parcialmente, con lo que la interpretación puede conducir a error sobre las causas del siniestro.

Era una nota humiliant. Portava mesos en nòmina com a redactor i era tractat com un col·laborador extern. Havia contrastat les fonts de la declaració del president de Gas Natural i eren fidedignes. I previsibles. El redactor en cap no havia posat en dubte les declaracions abans que anessin a platines¹. I ara el meu propi diari em desmentia i a sobre el director col·locava la nota en la meua secció sense informar-me'n. En aquell instant em vaig adonar del risc que assumia si seguia investigant sobre el tema.

Si tant havia molestat a la companyia de gas el dictamen dels perits que per majoria descartaven la presència d'explosius, la Llei de Premsa franquista (l'anomenada Llei Fraga de 1966), oferia a Catalana de Gas la possibilitat del dret de rèplica. Però en comptes d'exercir-lo la companyia va preferir pressionar el diari mitjançant la propietat, potser directament a Miquel Mateu², president del consell d'administració i vocal de Catalana de Gas i d'Hidroelèctrica de Catalunya (Hidruña), empreses presidides per Duran Farell. Encara no m'explico com Josep Tarín-Iglesias no va oferir a la companyia afectada, com li corresponia, el dret de rèplica.

Aquell mateix matí jo tenia dues opcions: dimitir com a redactor, quedant-me a l'atur, o seguir investigant fins al final en defensa de la llibertat d'informació. Vaig optar per la segona solució i em vaig empassar el gripau. Vaig decidir aturar uns dies les investigacions sobre Capità Arenas i

dedicar-me a seguir l'affaire de Bruay-en-Artois, el cas d'un notari francès, Pierre Leroy, inculpat per assassinar la jove Brigitte Dewère. Aquell succés va aconseguir distreure l'enuig per uns dies.

El 21 de maig es va publicar una pàgina de publicitat de Gas Natural al Brusi en què s'assegurava que el producte era "seguro, potente, manejable y no tóxico". El missatge tornava a mentir. El 28 de maig un anunci de la Junta General de Catalana de Gas y Electricidad resumia la intervenció del president del consell d'administració sobre el sinistre de Capità Arenas en aquests termes:

Continuó su exposición el señor Duran Farell dando cuenta que ante la aparición de algunas noticias sensacionalistas que relacionaban el gas con la trágica explosión ocurrida en una casa de la calle Capitán Arenas, chaflán calle Santa Amelia de Barcelona, la sociedad había solicitado entrar como parte en el sumario y así fue admitida. "Hemos entrado en la causa —continuó el presidente — no sólo para defender el prestigio del combustible que suministra la compañía, sino también por coadyuvar en el órgano jurisdiccional en el esclarecimiento de la verdad que es lo que interesa por encima de todo". Seguidamente expuso la opinión de la compañía respecto a la no intervención del gas en el siniestro, y terminó solicitando a los accionistas que por el gran respeto que le merecía la Justicia, y para no entorpecer su marcha y no dar versiones que pudieran parecer en estos momentos coactivas, se abstudiesen de formularle preguntas sobre hechos sumariales que permanecían todavía secretos. En este punto la Asamblea percatándose de las fundadas razones expuestas se abstuvo de formular preguntas sobre el tema.

Vinyeta de Summers publicada a la revista d'humor Hermano Lobo.

La síntesi de la Junta d'Accionistes de Catalana de Gas explicitava fins a quin punt la companyia estava atrapada en les seves contradiccions des del mateix dia de la tragèdia. Davant dels accionistes Duran Farell havia repetit les declaracions que setmanes abans havia fet desmentir en la nota publicada pel Brusi. Era fer sensacionalisme informar del dictamen dels perits judicials? Quan el president de Catalana descartava el gas com a causa de la tragèdia estava influint en la instrucció i hagués resultat perfectament legítim i coherent que els accionistes li demanessin justificacions tècniques d'aquella contundent afirmació. Aquella no era la millor manera de col·laborar amb la Justícia i amb l'aclariment dels fets. Una altra cosa molt diferent hauria estat dir als accionistes que no se sabien encara les causes i que es respectaria la posició del jutge després de rebre els informes tècnics.

Em van arribar notícies de trucades telefòniques, i potser de trobades, entre alts directius de Catalana i la propietat del diari, ja fos a través de la família Godó³ (Carlos Godó Valls era vicepresident de Barcelonesa de Publicaciones) o de la família Mateu. Les pressions sobre Josep Tarín-Iglesias per frenar les meves informacions, i les filtracions del sumari que obtenia a través del lletrat Caturla, les vaig poder comprovar a partir d'aquella lamentable nota del 3 de maig. El meu director, afable i somrient durant la publicació dels primers reportatges, ara es mostrava taciturn i esmunyedís. Si la informació interessava als lectors i les nostres exclusives eren reproduïdes fins i tot per les agències, què havia provocat de sobte la seva desconfiança i malestar? Després de la publicació de la nota no em va citar en cap ocasió al seu despatx per explicar-me la situació i de com havia de seguir informant sobre Capità Arenas. Em vaig sentir al·ludit pel silenci i vaig frenar immediatament la publicació de noves informacions.

Així van anar passant les setmanes i la meua investigació perdia pistonada davant la indiferència dels meus companys de redacció. Ni tan sols els que tenien el privilegi de disposar d'una columna o una secció pròpia es van referir en alguna ocasió al tema. Tampoc mai hi va haver una línia editorial sobre l'evolució de la instrucció del sumari.

Durant aquell temps de silenci informatiu Catalana de Gas va aprofitar per accentuar la publicitat a favor del gas natural i de la seva seguretat. Ho feia a través de periodistes al seu servei i de pàgines de publicitat. Els mitjans de comunicació van anar oblidant la tragèdia urbana i la seva evolució. Semblaven rebre ordres d'esperar les conclusions judicials. Però aquestes trigaven. Jo em trobava sense una solució a les meves ànsies d'arribar fins al final i explicar la veritat del que havia passat. Tot semblava perdut quan de sobte una crida de Josep Morera Falcó, redactor en cap d'esports de El Correo Catalán, va canviar la meua sort.

1 Abans de la informatització de la premsa i les arts gràfiques, les platines eren les superfícies on es composaven i es fixaven els textos i les imatges que després s'imprimien per a fer un diari. A les platines hi treballaven els caixistes, dirigits pel gerent, que ajustaven les pàgines de plom. A les linotípies es triaven els diferents caràcters i es feia el procés de composició dels textos dels periodistes de la redacció

2 Miguel Mateu Pla, amic i col·laborador del dictador Francisco Franco, havia estat alcalde de Barcelona del 27 de gener de 1939 al 18 d'abril de 1945. Va presidir Barcelonesa de Publicaciones des de gener de 1972 fins que va morir d'infart el 2 d'octubre d'aquell mateix any. Entre altres càrrecs va ser president d'Hispano Suiza, la Caja de Pensiones para la Vejez y Ahorros de Cataluña y Baleares (actual CaixaBank) i conseller del banc Hispano Americano.

3 Al seu torn la família Godó és, des de la seva fundació, propietària de La Vanguardia o El Mundo Deportivo i, actualment, del Grupo Godó. La consolidació empresarial de la nissaga la va fer Carlos Godó Valls (Barcelona, 1899-1987), II comte de Godó. El seu fill Javier Godó Muntañola, III comte de Godó, presideix actualment el grup.

6. La sortida del túnel

Aquella trucada de Morera Falcó tenia uns antecedents que convé explicar. A Olot, la meua ciutat natal, havia exercit de redactor del setmanari catòlic Olot-Misión on solia publicar entrevistes i reportatges. A la fi dels seixanta la Nova Cançó atreia a tots els que desitjàvem la caiguda del règim i aspiràvem a viure en democràcia. Un dels meus cantautors preferits era Joan Manuel Serrat qui, juntament amb Raimon, acostumava a fer recitals a teatres de les capitals de comarca. Una entrevista que em va concedir "el noi del Poble Sec", a Banyoles, l'agost de 1967, resultaria decisiva perquè el meu nom sonés per primera vegada, encara que modestament, en el món periodístic i cultural de Barcelona. En aquella entrevista vaig reproduir una opinió que Serrat va dedicar de forma despectiva a Josep Pla i que posteriorment va desmentir a El Correo Catalán, probablement per pressions que va rebre del seu entorn polític:

No vull parlar de Josep Pla. Un home que escriu de Rússia sense haver-hi estat és capaç de tot. Vallverdú, Papasseit o Espriu, aquests sí que s'ho han jugat tot. Pla és un català repugnant.

Bé, en realitat Serrat va dir que Pla era un català “fill de puta”, però com que el setmanari era catòlic, i no em van admetre l'insult, el vaig canviar de forma maldestre —ho reconec— pel de “català repugnant”. Rafael Pradas, militant del PSUC, periodista amb el que anys després seria company de redacció, va entrevistar al cantant i aquest va desmentir les referències despectives a Pla i va ometre el tema de Rússia¹. Dos anys després les cròniques de l'escriptor empordanès sobre Moscou mereixerien una portada de la revista Destino el 27 de setembre de 1969 amb la foto de Pla a la plaça Roja.

La polèmica —a la qual es va incorporar l'escriptor Miquel Arimany— em donaria l'oportunitat d'exercir el dret a rèplica. Per negociar-ho vaig visitar la redacció d'El Correo ubicada a la Rambla dels Estudis 114, davant del Teatre Poliorama. Em va rebre Josep Morera Falcó, fotògraf d'esports reconegut i un entranyable culer. Jo era un periodista de comarques sense carnet, un “aficionat”, com m'havia qualificat Serrat.

Permeteu-me un parèntesi. Parlant sobre Pla, a qui vaig entrevistar en diverses ocasions, sempre recordaré la seva resposta a una pregunta que li va formular la meua mare Carme Tané. En una ocasió el meu oncle Albert Tané, que s'havia casat amb la filla d'un constructor de Palafrugell, i que s'havia fet amic de l'escriptor —que va esmentar aquesta amistat en més d'una ocasió en els seus dietaris—, el va portar de visita turística a la Garrotxa. Vam dinar escudella i carn d'olla al popular Hostal dels Ossos, situat al terme de Batet de la Serra i a l'entrada del que seria anys més tard el Parc Natural de la Zona Volcànica. “El meu fill vol estudiar arquitectura o periodisme. Què li recomanaria vostè senyor Pla? “, li va preguntar la meua mare. La resposta de l'escriptor de Llofriu va ser tan precisa com mordaç, com era de costum en ell. Sense aixecar la mirada del plat, va respondre: “Si tenen vostès patrimoni el seu fill pot ser periodista. No es morirà de fam i serà lliure. Si no en tenen serà millor que es dediqui a l'arquitectura que avui dóna molts diners. Però ha d'anar molt bé de matemàtiques i física”.

Pla va encertar. Vaig deixar la carrera d'arquitecte per culpa de la física i el càlcul infinitesimal. Els números imaginaris, com li passava al jove Törless, el protagonista de la novel·la de Robert Musil, eren per a mi un misteri indesxifrab. I ho segueix essent.

Morera Falcó era un home senzill i honest. Degué pensar que aquell noi de comarques a qui va conèixer el 1967 havia aconseguit al Diario de Barcelona una cosa tan difícil, en ple franquisme, com renovar amb un contingut progressista les tradicionals seccions de successos. Per això, quan em va trucar per oferir-me d'entrar a formar part de la redacció d'El Correo Catalán, una de les més reconegudes capçaleres del periodisme barceloní, rebent un salari millor del que em pagava el Brusi, em vaig sentir alliberat i esperançat.

Del Brusi al Correu

Quan vaig parlar amb Morera Falcó estava tan content amb el canvi de redacció que no vaig reflexionar prou sobre els interessos econòmics i polítics dels meus nous amos. De les urpes de la família Godó i Barcelonesa de Publicaciones anava a caure sota el control d'un grup d'empresaris vinculats al sector tèxtil i a Jordi Pujol, impulsor de Banca Catalana i del Banc Industrial de Catalunya. El líder nacionalista havia comprat el diari, a través d'intermediaris, a Domingo Valls-Taberner, davant el temor que fos adquirit per l'alcalde franquista Josep Maria de Porcioles que controlava El Noticiero Universal. Però, si al cap d'uns mesos els meus reportatges sobre la contaminació del Ter i del Segre toparien amb els amics del diari, especialment les papereres Torras Hostench i Inpacsa, les meves informacions sobre l'explosió de Capità Arenas no semblaven provocar problemes a la propietat. Anys després, els pactes polítics —també energètics— del Govern Pujol amb el president Felipe González es courien a la casa de Pere Duran Farell. Morera Falcó m'havia informat que Pujol havia donat la consigna de convertir el Correu, que des de 1957 dirigia Andreu Roselló Pàmies, en el diari més venut de Catalunya i que el meu periodisme interessava. Em va prometre llibertat en l'elecció dels temes i poder seguir informant sobre l'evolució del polèmic sumari del gas.

El vaig creure i em vaig incorporar a la secció local que dirigia Pere Pascual Piqué i de la qual en formaven part rellevants periodistes com Rafael Pradas, Josep Martí Gómez, Xavier Batalla, Miguel

Ángel Bastenier, Antoni Ribas i Rafael Espinós. Jo donava la meua etapa al Brusi per acabada. I és que, a més d'aquella nota de rectificació que es va publicar a la pàgina de successos, la meua feina s'havia degradat per una última notícia relacionada amb Capità Arenas. El 2 de juny de 1972 es va produir el rocambolesc robatori del sumari al mateix jutjat on s'instruïa. Va ser un fet insòlit que no tenia antecedents, que mai s'ha tornat a produir en una instrucció i sobre el que parlaré més endavant. Ho explico: aquella tarda Josep Maria Cadena, el meu cap de secció al Brusi em va lliurar la notícia de l'agència Cifra —la versió nacional de l'agència EFE— que acabava de sortir als teletips i em va ordenar investigar immediatament el tema. Però m'hi vaig negar. Seguia molt ressentit per la nota que havia aturat les meves investigacions. El robatori polititzava el sumari a favor de Catalana de Gas i ara semblava que el diari estava interessat en el seu seguiment. Les presumptes implicades en el robatori eren la líder feminista Lidia Falcón, companya del periodista i escriptor Eliseo Bayo, i la seva filla Regina. En aquells anys tenia —i segueixo tenint— amistat amb Falcón i Bayo. A finals dels 60 havíem treballat junts a Diario Femenino, periòdic dirigit per Jaume Arias i del qual era editor el publicista Victor Sagi.

Vaig resistir-me a l'ordre perquè em temia que la meua informació acabés lliurada a la propietat del diari i a la companyia de gas. La meua desobediència va accelerar el final de la meua relació professional amb el Brusi de Tarín Iglesias.

El 3 de juny, Josep Martí Gómez, pioner del periodisme judicial, analitzava al Correu el robatori des d'un punt de vista tècnic-jurídic a través de les opinions d'Enrique Gimbernat, penalista de la Universitat Central de Madrid, i de Luis Maria Ribó, col·laborador en qüestions jurídiques. L'article 560 del Codi Penal especificava que aquell delicte només es podia castigar amb sis mesos d'arrest i el pagament d'una multa de 5.000 a 50.000 pessetes. Existia una llacuna en el dret espanyol per un delicte d'aquest tipus. Ribó va considerar que el sumari estava encaminat a preparar el judici oral i que aquell robatori no havia de paralitzar la instrucció. "El que el jutge i el fiscal sabien abans del robatori ho saben ara", va declarar.

És molt possible que els autors del robatori, ben informats, coneguessin el buit del Codi Penal. En tot cas, què havien pretès? Cridar l'atenció? Polititzar el sumari a favor de la tesi dels explosius? Van ser l'instrument d'algú o van actuar en solitari?

Mentrestant, i sense poder afegir res de nou sobre el robatori, em vaig proposar que el primer article a El Correo Catalán fos precisament un reportatge relacionat amb l'explosió de Capità Arenas. L'ocasió va sorgir quan vaig assabentar-me de la presència a Barcelona de quatre enginyers britànics requerits per investigar la finca sinistrada. Tres pertanyien al Department of Environment del govern britànic i un representava la companyia britànica The Gas Council. Els senyors Hugh Adams, Cubbage, M. R. Marshall i Vad Kiddell tenien la missió de redactar un informe tècnic sobre l'esfondrament de l'edifici. La seva primera visita va ser, com era de preveure, la seu de Catalana de Gas.

La cita era el 16 de juny a dos quarts de cinc de la tarda davant del solar de Capità Arenas / Santa Amèlia. M'acompanyava com intèrpret Roselyne Vieules. L'únic que va parlar en nom dels experts va ser Hugh Adams. Vaig començar amb una pregunta directa:

—A què devem la seva visita?

—Venim a determinar la causa de l'explosió i a estudiar l'estructura de l'edifici sinistrat per evitar que es repeteixin fenòmens semblants. Precisament hem acabat d'analitzar el cas de l'esfondrament de l'immoble Ronan Point, de vint pisos, a Londres, a causa d'una explosió de gas. Volem construir cases sòlides que evitin aquestes tragèdies i que no s'ensorrin com castells de cartes.

—Gas o explosius?

—Els nostres informes acostumen a trigar un any. Ara pujarem fins el pis on es va produir l'explosió amb l'ajuda dels bombers. Després visitarem l'arquitecte i, seguidament, els tècnics de la companyia de gas. Encara no podem respondre a aquesta pregunta.

A la cantonada Capità Arenas amb Manuel de Falla un veí comentava:

—El que ens han de dir d'una vegada és què va provocar l'explosió. Això és un carnaval d'experts i tècnics que no s'aclareixen o que simulen no aclarir-se. Vés a saber. Mentrestant, els afectats segueixen sense cobrar i els veïns sense dormir tranquils. No tenen vergonya!

Després d'un reportatge fotogràfic a la finca, els quatre britànics es van entrevistar amb l'arquitecte Mitjans i amb l'enginyer Josep Maria Roqueta, de Catalana. Seguidament van visitar el cònsol britànic i, després d'un passeig turístic per la Rambla, van tornar a l'hotel a última hora de la tarda. Al hall de l'hotel la intèrpret i jo els esperàvem.

—Poden avançar-alguna opinió després de les entrevistes que han tingut?— vaig preguntar de nou a Adams.

—Miri, no ens importa si ha estat gas o explosius. Només ens interessa la potència de la deflagració i les pressions que es van exercir sobre les parets. Volem construir cases fortes que puguin resistir aquest tipus d'explosions. Farem paral·lelismes entre l'edifici ensorrat de Capità Arenas amb el de Ronan Point que, per cert, també tenia una estructura en forma de trèvol.

El nou objectiu seria aconseguir informació sobre la tragèdia de Londres. Aquella mateixa tarda vaig començar les indagacions que vaig acabar al cap d'una setmana amb aquestes conclusions: La matinada del 16 de maig de 1968 (mentre París vivia la revolta obrera i estudiantil) una explosió de gas va esfondrar l'edifici de Ronan Point, situat al barri londinenc de Canning Town. En el succés van morir quatre persones i es van produir onze ferits greus. L'informe dels tècnics estava datat el 14 d'octubre de 1968 i l'havia dirigit al ministre de l'Habitatge del Govern britànic. Vaig analitzar el comportament de les autoritats i de la companyia de gas implicada, la Nord Thames Borrada, comparant-lo amb el de les nostres autoritats i de Catalana de Gas. On en aquell cas hi va haver diàleg i transparència, aquí es va produir censura i manipulació de l'opinió pública. L'ajuntament de Londres, per exemple, va ser el primer en liderar la informació destinada als seus conciutadans i va col·laborar en el debat públic. La companyia de gas va reconèixer immediatament la seva responsabilitat sense esperar diligències judicials.

Tres dels quatre perits britànics que van visitar Barcelona (Foto: S. Vilanova)

El 25 de juny de 1972 vaig publicar al Correu una àmplia informació sobre l'explosió de Ronan Point. El reportatge va motivar que el procurador en Corts², Eduardo Tarragona, impulsor de la famosa marca Muebles la Fábrica, sol·licités al Govern transparència i rapidesa en donar a conèixer la causa de l'explosió de Capità Arenas. Un tema d'aquella transcendència cívica no podia quedar com una matèria reservada, al·legava Tarragona. Aquells dies Miquel Caturla, l'advocat dels afectats, em va informar que els 882 folis dels tres toms sostrets del sumari de Capità Arenas havien estat reconstruïts.

Mentrestant, Duran Farell havia anunciat que es requeririen experts internacionals per demostrar que la causa no havia sigut el gas. La sorpresa arribaria, però, setmanes més tard quan es van rebre les conclusions de tres dels experts anglesos i que es varen enviar a tots els mitjans de comunicació de Barcelona.

La mateixa setmana de la visita dels tècnics britànics van ser detinguts com a suposadament involucrats en el robatori del sumari Eliseo Bayo i el fotògraf Ramón Requero —tot i que varen ser posats en llibertat dies després— i es va dictar ordre de detenció contra Regina Borràs Falcón, filla de Lidia Falcón, per un suposat delictes de desordre públic.

La versió de Lidia Falcón

Tant Bayo com Falcón van negar la seva participació en els fets, encara que des que van córrer els rumors que el doctor Zunzunegui emmagatzemava al seu pis un arsenal d'explosius, es van obstinar en trobar proves per denunciar-ho. Lidia militava al PSUC, partit que va abandonar “defraudada”, segons ha indicat en les seves memòries, per militar activament en la fracció del PCE VIII Congreso fins la creació del Partido Feminista.

Cap dels dos partits comunistes havien qüestionat la gestió de Catalana de Gas i encara menys la de Duran Farell, empresari que sagaçment havia facilitat el diàleg amb el sindicat comunista Comissions Obreres. A *La vida arrebatada* (Anagrama, 2003) Lidia Falcón dedicaria diverses pàgines a l'explosió de Capità Arenas, però cap al robatori del sumari. Segons la líder feminista, el notari Ignacio Zabala li va confessar sobre l'autoria de l'explosió: “Se trata de un arsenal de explosivos de extrema derecha. Fíjate quién es el propietario del piso”. Però el fet, segons ella, que el doctor Zunzunegui fos franquista no comportava ser sospitós de donar aixopluc a un grup de terroristes. Lidia explicaria en el seu llibre de memòries:

El juzgado había recibido varias cartas de vecinos que informaban de los movimientos sospechosos (de aspecto marcial de los matones falangistas), de las reuniones hasta la madrugada sin música y acompañantes femeninas, de que subían y bajaban bultos y paquetes muy pesados.

Aquests veïns, si existien, mai es varen identificar i alguns anònims d'aquesta mena podien haver arribat al jutjat amb les mateixes característiques d'algunes propagandes comunistes. Es tractava, com deia l'advocat Caturla, de globus sonda per confondre l'opinió pública i el propi jutge instructor. A les seves memòries Lidia Falcón escriu aquesta rocambolesca historia:

Los compañeros que habían militado con nosotras en el Partido [referint-se al PSUC] y que eran trabajadoras de Telefónica, pincharon el teléfono del piso donde se encontraba entonces el tal Zunzunegui, cuya dirección constaba en el sumario, y lo conectaron con mi despacho. Desde allí Eliseo Bayo le llamó fingiendo ser el gobernador civil de Barcelona [en aquells anys era Tomás Pelayo Ros]. La conversación que sostuvieron aportó evidencias definitivas. Eliseo comenzó largándole una bronca tildándolo de incompetente y estúpido mientras su interlocutor sólo respondía que lo sentía, que no volvería a suceder. Concluyó la conversación citándole en el Gobierno Civil al día siguiente, y fue una pena que no pudiéramos ver la cara que puso cuando se presentó allí. En cuanto colgó Eliseo Bayo, Zunzunegui telefoneó a su mujer a la que le explicó la conversación que acababa de sostener con el gobernador y ella le replicó: “Eso es que han encontrado el trazo de la bomba”. Al fin nos hallábamos en buen camino. Pero éste pronto sería cortado.³

Mai vaig escoltar aquest enregistrament, que si va existir s'hauria divulgat, ni mai va arribar còpia a cap redacció, cosa que hagués donat suport a la companyia de gas. La Lidia, malauradament, no explica les raons que quedés tallada la seva revelació.

Tinc un gran respecte per la tasca política i professional de Lidia Falcón i Eliseo Bayo durant el franquisme, però la seva vinculació amb la tragèdia de Capità Arenas mai va quedar clara. O van ser manipulats o simplement van equivocar la línia d'investigació. En aquella ocasió l'enemic no era l'extrema dreta, encara activa a l'Estat espanyol, sinó una gestió d'un sector de l'oligarquia energètica, avui encara dominant. La prova que tenien el tir equivocat va ser que van aturar les seves indagacions quan van començar a succeir altres explosions de gas a Barcelona que ja no hi havia manera d'atribuir a accions de grups i personatges d'extrema dreta. Estic convençut que tots dos van actuar en correspondència a la dinàmica d'agitació clandestina dels últims anys del franquisme i persuadits per la confiança que tenien en el progrés científic i tecnològic que significava la introducció del gas natural. Quaranta set anys després d'aquells fets he respectat el seu silenci.

Una actitud ben diferent sobre les explosions de gas i sobre el progrés tecnològic el va tenir Alfons Carles Comín⁴, intel·lectual d'esquerres i enginyer industrial; militant de l'Organització Comunista d'Espanya-Bandera Roja (OCE-BR) i que el 1973 creà el moviment Cristians pel Socialisme. En un article publicat a *Cuadernos para el Diálogo* el gener de 1973 considerava que “las causas de la explosión de Capitán Arenas aparecen confusas” però, a continuació, afegia:

Si hoy el gas natural hace volar edificios, el pueblo tranquilo, porque se trata del gas del progreso y del futuro, un gas limpio y que dicen que mañana será más barato (¡todo lo que hoy es más caro será mañana más barato!). ¿Los controles populares en torno a esto o aquello? Es lo de menos. Sabios tecnócratas velan por nosotros. Se dan pequeños fallos que la dinámica del progreso resolverá por sí sola. Durmamos tranquilos... Sí, pobres ciudadanos, saben poco de las ventajas del gas natural —¡al

menos explota más limpio!—, un poco tontos deben ser. Pero no tanto como para no saber que las cosas se pueden hacer de otro modo. Que la ideología del progreso oculta demasiadas especulaciones y alianzas que debería hablarse, para ser más precisos, del progreso de los individuos.”

Aquella va ser la millor reflexió crítica d'un polític d'esquerres sobre la conversió del gas ciutat a gas natural.

Un altre tema que vaig investigar aquells dies va ser el seguiment de la pista de la llogatera Eva Kant. Gràcies a les declaracions del forense Enric Seguí vaig saber que mentre les divuit víctimes van morir asfixiades en l'esfondrament només una, la jove alemanya, ho va ser a causa de l'acció de l'ona expansiva. Però la pregunta era: com podia rebre l'ona expansiva vivint al primer pis si l'explosió va tenir lloc al quart?. Eva Kant tornava de Bocaccio, la discoteca de la gauche divine, situada a la part alta del carrer Muntaner, on havia estat divertint-se i ballant amb uns amics. El seu cadàver era l'únic que duia roba de carrer i això feia suposar que l'explosió la va enxampar a l'ascensor o pujant l'escala. La força de la deflagració la va desmembrar. “De totes les víctimes va ser la que va estar més a prop de l'explosió”, em va comentar el forense Seguí.

Si aquest cadàver podia ser tan important per als peritatges no s'explica la rapidesa amb la qual es va repatriar a Alemanya. Segons el doctor, si la causa de la tragèdia haguessin estat els explosius, al cos de la jove s'haurien pogut identificar els elements químics. O potser la repatriació obeïa al fet que ja se sabia que havia estat el gas?

Les desgràcies, però, mai vénen soles. El 16 de juny Barcelona va estar a punt d'una catàstrofe en produir-se un incendi a la planta regasificadora de gas natural líquat a la Zona Franca. Un operari treballava amb un martell elèctric al costat de les bombes de circulació del gas sense adonar-se que una d'elles tenia una fuita a alta pressió. Hi va haver sort. Els sistemes de seguretat de la planta van evitar la catàstrofe. Els dipòsits aeris contenien 40.000 m³ de gas líquat a 160°C sota zero!

El 1944 i a Cleveland (Ohio) el trencament d'un dipòsit que contenia GNL va provocar 128 morts, 200 ferits greus i 1.500 famílies sense llar. El núvol va afectar una zona residencial propera i es va incendiar. Quatre anys després, havent tornat a la redacció del Diari de Barcelona, escriuria precisament sobre el risc d'ubicar la planta de regasificació a l'entrada del port de Barcelona i els dipòsits a l'aire lliure en el moll d'inflamables. Un risc que s'ha incrementat amb les terminals de creuers i ferris del port. Onze anys més tard, al Brusi autogestionat, seguiria analitzant el risc del trànsit i emmagatzematge de substàncies inflamables al port.⁵

Vinyeta de Cesc a El Correo Catalán.

La sensibilitat col·lectiva pels perills del gas natural estaven arribant al límit i les associacions de veïns es manifestaven cada vegada més inquietes; especialment per l'actitud de Catalana que no volia reconèixer els errors durant la conversió en la distribució del gas ciutat al gas natural. Aquell estiu no vaig gaudir de vacances a Tamariu, a la Costa Brava, com tenia costum. Volia aprofitar l'agost per seguir investigant i viatjar fins a la població de Vilada, a la comarca del Berguedà, per entrevistar-me amb un dels supervivents de Capità Arenas. El 6 d'agost vaig presentar-me sense avisar al domicili de Josep Solanellas que havia sobreviscut a l'esfondrament amb la nena María Luisa Romero Dutheil. El jove de vint anys, tot i manifestar-se molest per la meua visita sorpresa, va acceptar de parlar. En la conversa també hi era present la seva mare i la seva tieta.

—Coneixies el doctor Zunzunegui?

—El vaig reconèixer per les fotos que van sortir als diaris, però com a veí no m'hi havia fixat gaire.

—Amb el teu germà i la teua tia, vivies sota el pis del doctor. Acostumaves a sentir sorolls estranys procedents de les seves habitacions, sorolls que et semblessin sospitosos?

—Els plors de la filla del matrimoni que algunes nits no ens deixaven dormir.

La tarda d'aquell diumenge 5 de març Josep Solanellas va quedar-se a casa preparant els exàmens que tenia el dimarts. El seu germà Pere se'n va anar al cinema.

—Vas sentir algun soroll aquella tarda al pis dels Zunzunegui?

—Cap. No recordo que es tanqués o obrís la porta. La meua opinió és que el doctor, tot i la reacció incomprendible que va tenir aquella nit, no té cap responsabilitat en els fets. Estic segur d'això.

—Vas sentir olor a gas?

—No.

—Vas patir cremades?— li vaig preguntar pensant en els efectes de l'explosió de gas.

—No. Ara bé, t'explicaré una cosa estranya. La camisa del meu pijama va quedar foradada com un formatge, encara que en la meua pell no hi havia cap esquinçament... Llàstima que la tiressin perquè hagués pogut ser una prova. El pijama era de cotó.

De retorn al Correu vaig optar per escriure aquest titular: “El superviviente rompe el silencio”. Havia aconseguit una nova exclusiva per als meus lectors. Quan, 38 anys després d'aquella visita a Vilada, vaig tornar a connectar amb en Josep Solanellas arran d'iniciar la primera redacció d'aquest llibre em va dir que no volia parlar del tema, que el deixés en pau. L'hi vaig respectar i ho vaig entendre. No volia reobrir la ferida.

Però el més inesperat de la meua etapa a El Correo Catalán va ser que va coincidir amb una sèrie de noves explosions a Barcelona amb esfondraments i morts durant aquell any i el 1973.

A diferència del que va passar a Capità Arenas, aquest cop Catalana de Gas y Electricidad va admetre la responsabilitat del seu producte. La primera explosió va ocórrer l'11 d'agost. Va ser al carrer del Vidre, prop de la Plaça Reial, i va ocasionar sis ferits. El pànic es va tornar a estendre per la ciutat. Era l'avís del que vindria uns mesos després.

1 Rafael Prades va ser un dels fundadors del Grup Democràtic de Periodistes l'abril de 1966 (un mes després de la Caputxinada), juntament amb Joan Anton Benach, Josep Maria Cadena, Lorenzo Contreras, Josep Faulí, Antonio Figueruelo, Mateo Madrideo, Pere Pascual Piqué, Joan Pedret i Josep Pernau.

2 El Procurador a Corts era l'equivalent franquista a Diputat del Congrés o Senador.

3 Lidia Falcón. Memorias políticas 1959-1999, Editorial Planeta 2003

4 Pare d'Antoni Comín Oliveres, ex conseller de Salut de la Generalitat de Catalunya, actualment exiliat a Bèlgica.

5 “Más gas y más petróleo en el puerto de Barcelona” i “El futuro del puerto”. Diario de Barcelona. 4 de setembre de 1983.

7. El lobby del gas

El president de Catalana de Gas i l'associació de companyies comercialitzadores del nou producte energètic a Europa reaccionarien, tard o d'hora i tal com havien promès, davant el dictamen emès pels perits nomenats pel jutge. A excepció de l'enginyer Eusebi Casanelles Ibarz tots els tècnics van descartar la hipòtesi dels explosius. Casanelles, paradoxalment, era el responsable de la secció de gas, aigua i electricitat de la Delegació d'Indústria. La seva incompatibilitat per a ser nomenat perit judicial era evident, el que motivaria mesos més tard que el lletrat Miquel Caturla en demanés el seu processament¹.

Com m'esperava, la presència dels enginyers britànics seria utilitzada com una cortina de fum per intentar replicar el peritatge de la instrucció. Estava previst que l'informe trigaria un any en arribar però, sorprenentment, es va redactar en un mes. Caturla em va enviar una còpia a la redacció del diari. La meua primera sorpresa va ser comprovar que, dels quatre experts que vaig conèixer, només dos signaven el document i eren els que tenien una vinculació més directa amb la Gas Council. Les seves conclusions, contràriament al que havia declarat Hugh Adams, estaven destinades a influir sobre el sumari que instruïa el magistrat Rodríguez-Aguilera, ja que s'assegurava que el gas no podia ser responsable de la tragèdia. Una de les principals raons per les quals es descartava la fuga de gas es basava en el fet que durant les 52 hores que el pis va estar deshabitat pels Zunzunegui es van poder escapar 0,26 m³ per hora del cremador de la cuina (13,5 m³ de gas). La barreja de gas-aire s'hagués propagat fora de la cuina cap a la galeria i mitjançant el rebedor cap a l'escala. “Resulta impossible —deia l'informe britànic— que aquesta barreja durant aquest període no fos detectada pels veïns”.

En aquest aspecte el document s'oblidava que el gas natural és inodor i precisa l'addició d'odorant per pal·liar aquesta propietat tan perillosa. En ser més lleuger que l'aire s'acumula als sostres, fent difícil el seu pas per les esclotxes de sota les portes.

En altres apartats, i després de diversos càlculs i equacions, els experts arriben a la conclusió que no es podia aconseguir tanta pressió al pis dels Zunzunegui: “Les circumstàncies que aquestes pressions no s'assoleixin mai en les explosions domèstiques vol dir que la pressió sol alliberar-se d'alguna manera”. Els tècnics britànics van considerar que la pressió acumulada no podia danyar la paret mestra.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.